



”JOTTA OMAT JALAT KAN- TAISI PAREMMIN”

Lastensuojeluyksikössä tehdyn itsenäistymistyön
kehittäminen jo itsenäistyneiden nuorten kanssa

Henna Aarnio
Riikka Virtanen

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2019
Sosionomi (YAMK)

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomi (YAMK)

AARNIO HENNA & VIRTANEN RIIKKA:

“Jotta omat jalat kantaisi paremmin”

Lastensuojelun erityisyksikössä tehdyn itsenäistymistyön kehittäminen jo itsenäistyneiden nuorten kanssa

Opinnäytetyö 87 sivua, joista liitteitä 5 sivua
Marraskuu 2019

Lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikköön sijoitettu nuori joutuu muuttamaan pois täyttäessään 18 vuotta, vaikka elämönhallintaan ja itsenäistymiseen liittyvät taidot olisivat keskeneräiset. Tässä opinnäytetyössä haluamme selvittää miten lastensuojeluyksikössä työskentelevät ohjaajat voisivat tukea ja auttaa nuoria kohtaamaan itsenäistymiseen liittyviä haasteita ja auttaa nuorta selviytymään paremmin omillaan yksiköstä muuttamisen jälkeen.

Opinnäytetyön tavoitteena oli, että täysi-ikäistyneiden nuorten omat jalat saataisiin kantamaan paremmin ja samalla tutkia miten nuorten elämönhallintaa voitaisiin vahvistaa siten, ettei notkahdusta itsenäistymisen kynnyksellä tapahtuisi. Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda sijaishuoltoyksiköstä itsenäistyville nuorille uusi työkirja auttamaan itsenäistymisasioiden opetteluun sekä sen lisäksi kehittää jo olemassa olevaa itsenäistyville nuorille järjestettävän ryhmän runkoa ja sisältöä.

Opinnäytetyön teoreettisessa tietopohjassa painopisteinä oli itsenäistyminen, sijaishuolto, jälkihuolto, nuoruusikä, kokemusasiantuntijuus ja elämönhallinta. Lisäksi teoriapohjassa tarkastellaan itsetunnon vaikutuksia nuoren elämönhallintaan ja sijaishuollon tuomia haasteita itsenäistymiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena toimintatutkimuksena tutkimalla jo aiemmin yksiköstä itsenäistyneiden nuorten itsenäistymiseen liittyviä kokemuksia ja kehitysehdotuksia yksikön itsenäistymistyöhön. Aineistoa kerättiin osallistuvalla havainnoinnilla, avoimella ryhmähaastattelulla, digisovelluksilla ja haastattelulla. Järjestimme kolme kehittämistyöpajaa, joista keräsimme aineistoa. Sen lisäksi haastattelimme erikseen muutamaa nuorta, jotka eivät päässeet tapaamisiin mukaan.

Tuloksissa havaittiin itsenäistymisasioiden käytännönharjoittelun tärkeys ja itsenäistymisasioiden intensiivinen ja laaja käsittely jo hyvissä ajoin ennen itsenäistymistä. Työpajoista pystyimme nostamaan itsenäistymistyöskentelyyn ja työkirjaan mukaan uusina asioina muun muassa turvataidot ja seksuaalisen häirinnän. Myös raha-asioista puhumiseen ja käytännön harjoitteluun tullaan jatkossa keskittymään enemmän.

Tulevaisuudessa nuoren itsetunnon vahvistaminen ja voimavarojen löytäminen on huomioitava vahvemmin työskentelyssä jo ennen itsenäistymistä.

Asiasanat: sijaishuolto, itsenäistyminen, elämönhallinta, nuoruus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Master's Degree Programme of Social Services

AARNIO HENNA & VIRTANEN RIIKKA:

Developing Independent Work With Young People Who Have Already Left The Foster Care Unit And Become Independent

Master's Degree thesis 87 pages, appendices 5 pages
November 2019

The aim was to better prepare young people about to become independent and to strengthen these young people's control of their lives in order to avoid a crisis at the threshold of independence. The purpose was to create a new guide for independent young people for the foster care units to work with and develop better ways to practice a young people's independency skills in a child foster unit.

The thesis was carried out as a qualitative action research by examining the experiences of young adults who have moved out from the unit and become independent and gathering development suggestions for the unit's independence work. The material was collected through participatory observation, open group interviews and digital applications. Three development workshops were organized for collecting the data.

The results highlighted the importance of the practical training in independence issues and the intensive and extensive handling of independence issues well before becoming independence. In the future, reinforcing a young person's self-esteem and finding resources must be taken more into account in the working even before becoming independent.

Key words: foster care, becoming independent, life management, youth

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	9
2.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	10
2.2 Lastensuojelun sijaishuolto ja huostaanotto	11
2.3 Jälkihuolto.....	13
2.4 Nuorten kokemusasiantuntijuus ja osallisuus kehittämistyössä	17
3 NUORUUS JA ITSENÄISTYMINEN SIJAISHUOLLON ERITYISYKSIKÖSTÄ	
21	
3.1 Nuoruus ja itsenäistyminen.....	21
3.2 Elämänhallinta tukemassa itsenäistymistä	25
3.2.1 Itsetuntemus, itsetunto ja identiteetti.....	29
3.2.2 Voimavarat itsenäistymisen tukena	32
4 OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERUU JA ANALYYSI	35
4.1. Laadullinen toimintatutkimus	35
4.2 Aineiston keruumenetelmät	36
4.3 Aineiston analyysi	38
4.4 Opinnäytetyön käynnistys ja toteutus	40
4.4.1 Kokemuksia itsenäistymisestä -kokemusasiantuntijatyöpaja.....	40
4.4.2 Elämänhallintaa kehittämässä -kokemusasiantuntijatyöpaja.....	45
4.4.3 Itsenäistymis-työkirjan tarkastelu ja päätöstapaaminen.....	47
5 YHDESSÄ TEKEMÄLLÄ KOHTI ITSENÄISTÄ ELÄMÄÄ	49
5.1 Asunto/koti	49
5.2 Homma haltuun	51
5.3 Fyysinen hyvinvointi.....	54
5.4 Psykkinen hyvinvointi.....	56
5.5 Ihmissuhteet	57
5.6 It's me	59
5.7 Tutkimustulosten yhteenveto	60
6 TYÖKIRJA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN JA ITSENÄISTYMISSRYHMÄN	
KEHITTÄMINEN	65
6.1 Työkirja itsenäiseen elämään	65
6.2 Itsenäistyvien nuorten ryhmän kehittäminen	67
6.3 Tiedon välittäminen yksikön ohjaajille.....	68
7 POHDINTA	70
7.1. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	70

7.2. Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset	71
7.3 Jatkotutkimusehdotuksia	75
LÄHTEET	77
LIITTEET.....	83
Liite 1. Kutsu kokemusasiantuntijatyöpajaan.....	83
Liite 2. Ryhmätapaamisten runko	84
Liite 3. Itsenäistyvien nuorten ryhmän runko	85
Liite 4. Osa kirjallisuuskatsauksen taulukosta	87

1 JOHDANTO

Aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten kohdalla sijaishuollon keskeisenä tehtävänä on valmistaa nuorta itsenäiseen elämään; siihen, että nuori voi ottaa vastuun omasta elämänsästä ja tulee toimeen omillaan. Tuen tarve loppuu harvoin sijoituksen päättymiseen, vaan usein nuori tarvitsee sijoituksen jälkeen jälkihuollon tukea. Sillä pyritään turvaamaan aiemman sijaishuollon kantavuus sekä helpottamaan kotiutumista tai nuoren itsenäistymistä (Pukkio & Hoikkala 2016, 6).

Itsenäistyminen elämänvaiheena on jo itsessään uusi ja haasteellinen vaihe jokaiselle nuorelle aikuiselle. Normaalisti itsenäistymisen hetki vaihtelee paljonkin eri ihmisten välillä; jotkut muuttavat jo yläasteen jälkeen koulun perässä uudelle paikkakunnalle ja toiset kokeilevat omia jalkojaan kunnolla vasta pitkälle 20 ikävuoden jälkeen, jos silloinkaan. Sijaishuoltoyksiköstä täysi-ikäistyvien on kuitenkin muutettava omilleen ja itsenäistytävä heti 18 vuotta täytettyään, elleivät voi palata biologisten vanhempiensa luokse; ovat valmiina tai eivät. Tämä lähtökohta altistaa nuoret usein monille riskeille ja haasteille. Tämä lastensuojelun kohta on mietityttänyt meitä lastensuojelussa työskenteleviä jo pidemmän aikaa. Sijaishuoltoyksiköstä täysi-ikäistyvä nuori on valitettavan harvoin valmis ottamaan vastuuta omasta elämästään tai omaa siihen tarvittavia taitoja. Näiden nuorten kanssa ei pystytä arvioimaan omilleen muuton taitoja ja valmiuksia samalla tavalla kuin kotoa muuttavien itsenäistyvien nuorten kanssa. Laitostumiseen liittyvät ongelmat tuovat myös lisähaastetta omilleen muuttoon liittyen. Usein sijaishuoltoyksiköstä täysi-ikäistyvillä nuorilla on myös vähemmän läheisverkostoa, joka pystyy olemaan apuna ja tukena itsenäistymisessä.

Suomessa lapsia ja nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle kriisitilanteissa, joissa lastensuojelun avohuollon keinot tukea perhettä kotiin eivät riitä. Vuonna 2018 Suomessa tehtiin 145 880 lastensuojeluilmoitusta, joista osa tehtiin samasta lapsesta. Ilmoitukset koskivat kaikkiaan 78 875 lasta. Kiireellisellä sijoituksella sijoitettiin kodin ulkopuolelle 4390 lasta. Vuoden 2018 lopussa huostassa olleiden lasten määrä oli 10 861, mikä oli 2,3% enemmän verrattuna vuoteen 2017. 9216 lasta ja nuorta oli jälkihuollon palveluiden piirissä vuonna 2018, joko jälkihuolto-perustein sijoitettuna tai saivat avohuollon tukea. (THL: Tilastoraportti, 2019)

Itsenäistymistyöskentelyn kehittämisen taustalla on tavoite, että sijaishuoltoyksikön nuorista kasvaisi ihmisiä, jotka kykenisivät ottamaan elämästään vastuun ja tulemaan toimeen niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti sekä välttyisivät syrjäytymiseltä. Tarkastelemme nuorten itsenäistymistä elämönhallinnan käsitteen pohjalta. Miten sijaishuollon ja jälkihuollon siirtymävaiheessa olevalle nuorelle saataisiin vahvistettua elämönhallinnan taitoja ja tunnetta? Elämönhallinta on laaja kokonaisuus, mutta Liisa Kelttikangas-Järvinen (2008) kuvailee elämönhallintaa yksinkertaisimmillaan tunteeksi siitä, että ihminen voi vaikuttaa omalla toiminnallaan ja ratkaisuillaan omaan elämäänsä ja näin ollen tuntee hallitsevansa omaa elämäänsä. Samalla hän myös ottaa vastuuta omasta elämästään ja pystyy hahmottamaan haluamansa suunnan elämälleen. Suunnan löytämiseksi nuoren pitää oppia tuntemaan itsensä ja tähän tarvitaan itsetuntemusta. Kun nuori oppii tuntemaan itsensä, on hänen helpompi luoda itsetuntoa ja tunnistaa omia voimavarojaan, joiden avulla elämönhallinnan taidot kehittyvät ja kasvavat. (Kelttikangas-Järvinen 2008, 256-259, 275-276.)

Idea tälle opinnäytetyölle lähti omasta työstämme sijaishuoltoyksikössä ja lastensuojelun jälkihuollossa. Olemme työssämme päässeet seuraamaan läheltä nuorten elämää lastensuojelun erityisyksikössä ja sen jälkeen jälkihuollon asiakkaina. Tiiviisti nuorten kanssa yhteistyötä tehneenä voimme todeta, että nuorten tie ensimmäisten vuosien jälkeen täysi-ikäistymisestä on ollut kivikkoinen.

Tässä opinnäytetyössä haluammekin selvittää miten lastensuojeluyksikössä työskentelevät ohjaajat voisivat tukea ja auttaa nuoria kohtaamaan itsenäistymiseen liittyviä haasteita ja auttamaan nuorta selviytymään paremmin omillaan yksiköstä muuttamisen jälkeen. Miten ohjaajat voivat olla nuorten tukena elämönhallinnan tunteen vahvistamisessa ja oman suunnan löytämisessä? Opinnäytetyönnä tarkoituksena on luoda sijaishuoltoyksikköön itsenäistyvän nuoren opas, joka toimii yksikössä tehtävän itsenäistymistyöskentelyn tukena. Tarkoituksena on myös päivittää jo olemassa olevaa itsenäistyvien nuorten ryhmän runkoa kehittämisisideoiden myötä.

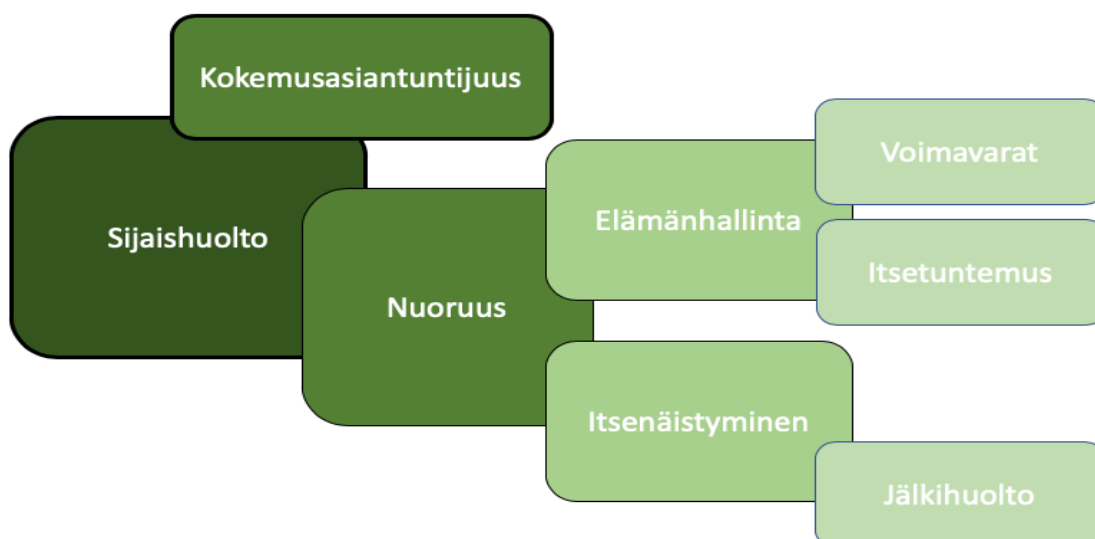
Lähdemme tutkimaan asiaa yhdessä jo itsenäistyneiden nuorten kanssa. Kutsumme nuoret kolmeen eri työpajaan, jossa haastattelemme nuoria näistä aiheista. Keskustelemme ja kyselemme (myös hyödyntäen digisovelluksia) nuorilta siitä mitä elämänhallinta heille merkitsee, heidän kokemuksistaan ja asiantuntemuksesta näihin asioihin sekä lastensuojelun merkityksestä heidän itsenäistymiseensä.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Opinnäytetyö toteutetaan lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikössä, joka tarjoaa monipuolisia ja yksilöllisiä palveluja 10–17-vuotiaille lapsille ja nuorille. Erityisyksikössä on kaksi 7-paikkaista asuinyksikköä, joista toinen on keskittynyt neuropsykiatriseen kuntoutukseen ja toinen vastaa psykiatrisesti oireilevien lasten ja nuorten haasteisiin. Lastensuojelun erityisyksikön toiminta-ajatus pohjaa kiintymyssuhdetyöskentelyyn sekä systeemiteorian lähtökotiin. Kokonaisuuden muuttumista haetaan omaohjaajatyön sekä perhe- ja verkostotyön kautta.

Lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikössä on järjestetty lähellä itsenäistymistä oleville nuorille itsenäistyvien nuorten ryhmiä vuodesta 2014, joiden avulla on pyritty vahvistamaan erityisyksiköstä itsenäistyvien nuorten elämänhallinta- ja itsenäistymistaitoja. Itsenäistymiseen liittyviä aiheita on myös käsitelty omaohjaajien tuella. Omaohjaajalla tarkoitetaan erityisyksikön ohjaajaa, joka työskentelee nuoren kanssa eniten ja huolehtii hänen hoito- ja kasvatussuunnitelmistaan sekä tavoitteista ja niihin pyrkimisestä. Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymysten avulla pyritään selvittämään jo itsenäistyneiden nuorten kanssa, miten he kokivat itsenäistymistyöskentelyn erityisyksikössä ja mitä heidän mielestään siinä olisi hyvä kehittää sekä mitkä asiat ovat olleet hyviä.

Teoriaosuudessa käsittelemme sijaishuoltoa, kokemusasiantuntijuutta, nuoruutta, itsenäistymistä, elämänhallintaa, jälkihuoltoa, itsetuntemusta sekä voimavaroja. Kuviossa 1 kuvaamme käsitteiden suhteita tässä työssä. Opinnäytetyömme pohjaa lastensuojelun sijaishuollossa olleiden nuorten kanssa yhdessä tehtävään kehittämiseen. Näillä nuorilla, jotka ovat mukana kehittämässä erityisyksikön toimintaa, on kokemusta kaikista opinnäytetyöhön nostamistamme teoreettisista viitekehyksistä. Opinnäytetyön tarkoituksena on pohtia itsenäistymiseen liittyviä haasteita jo itsenäistyneiden nuorten kanssa. Kokemusasiantuntijuutta näillä nuorilla on kaikista näistä asioista, koska he ovat itsenäistyneet sijaishuollosta. Nuoret, joita itsenäistyminen sijaishuollosta koskee ovat nuoruusikäisiä ja usein juuri täyttämässä 18 vuotta. Sijoituksen jälkeen nuorilla on mahdollisuus jälkihuoltoon. Elämänhallinnan taidot korostuvat itsenäistymisen kynnyksellä, kun nuori joutuu ottamaan itse enemmän vastuuta omasta elämästään ja toiminnastaan.



KUVIO 1. Käsitteiden suhteiden selkiyttäminen

2.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön lähtöajatuksena on kutsua sijaishuollon erityisyksiköstä jo itsenäistyneitä nuoria kolmeen työpajailtaan keskustelemaan ja kehittämään erityisyksikössä tehtyä itsenäistymistyötä. Ajatuksena on koota heiltä kokemuksia ja ideoita siitä, miten itsenäistymistyö onnistui heidän kohdallaan, mitä asioita heidän mielestään itsenäistyvän nuoren kanssa on tärkeää käydä läpi ja mitä asioita pitäisi harjoitella paremmin. Opinnäytetyön avulla pyritään selvittämään miten erityisyksiköstä jo itsenäistyneet nuoret ovat kokeneet itsenäistymistyön, jota heidän kanssaan on tehty; oliko se riittävää ja miten sitä voisi kehittää tuleville itsenäistyville nuorille.

Opinnäytetyön tarkoituksena on laatia nuorille työkirja tukemaan itsenäistymistä ja muokata itsenäistyvien nuorten ryhmän runkoa ja sisältöä. Tavoitteena on saatujen tutkimustulosten pohjalta kehittää erityisyksikön omaohjaajatyötä vahvistamaan paremmin nuorten itsenäistymistä. Opinnäytetyön tavoitteena on myös tukea tulevaisuudessa omaohjaajia vahvistamaan nuorten elämänhallinnan taitoja sijoituksen läpi.

Opinnäytetyön tutkimusnäkökulma on saada tietoa jo itsenäistyneiltä nuorilta liittyen heidän kokemuksiinsa asumisesta erityisyksikössä ja poismuuttoa tuke-
massa olleesta itsenäistymistyöstä. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset muok-
kautuivat seuraavanlaisiksi:

1. Minkälaiseksi sijaishuollon erityisyksiköstä jo itsenäistyneet nuoret kokivat erityisyksikössä tehdyn itsenäistymistyöskentelyn heidän kohdallaan?
2. Mitä asioita ja taitoja sijaishuollon erityisyksiköstä jo itsenäistyneet nuoret pitävät tärkeinä itsenäistymiseen ja elämänhallintaan liittyen ja miten heidän mielestään niitä voisi valmentaa paremmin erityisyksikössä?

2.2 Lastensuojelun sijaishuolto ja huostaanotto

Lastensuojelun ja lastensuojelulain on tarkoitus turvata kaikille lapsille oikeus tur-
vallisiin kasvuolosuhteisiin sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen.
Lastensuojelulaissa painotetaan, että yhteiskunnalla on vastuu pyrkiä tukemaan
vanhempia tehtävässään huolehtia lapsesta ja tarjottava siihen tarvittaessa
apua. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen kasvatuksen ja hoidon järjestämistä
oman kodin ulkopuolella joko laitoshoidossa tai perheessä. (Mitä on lastensuo-
jelu? 2016.)

Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan lastensuojelulain mukaan
seuraavaa: Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kii-
reellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitetun väliaikais määräyksen
nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin
ulkopuolella. (Lastensuojelulaki 49§ 2007/417)

Lastensuojelulain mukaisesti lapsi tulisi sijoittaa ensisijaisesti perhehoidon piiriin.
Mikäli lapselle ei pystytä perhehoidossa varmistamaan riittäviä tukikeinoja, on
lapsen sijaishuollon vaihtoehtona laitoshuolto. Sijaishuoltopaikan valinnassa on
kiinnitettävä erityistä huomiota sijoituksen perusteisiin ja siihen, että sijoitus-
paikka pystyy vastaamaan juuri kyseisen lapsen haasteisiin. Sijaishuollon yksi
tavoite on lastensuojelulain mukaisesti myös perheen jälleenyhdistäminen, joka
on otettava myös huomioon sijaishuoltopaikkaa etsittäessä. (Räty 2015, 474-
476.)

Lapsen huostaanottamisen perusteet kiireellisen sijoituksen jälkeen on jaettu kahteen eri perusteeseen. Toinen peruste liittyy lapsen omaan toimintaan sekä käyttäytymiseen ja toinen taas liittyy kasvuoloissa oleviin puutteisiin. On myös mahdollista, että lapsi otetaan huostaan sellaisesta tilanteesta, jossa nämä molemmat perusteet ovat syinä. (Räty 2015, 360.)

Lastensuojelulaissa käytetään termiä laitossijoitus, joka tarkoittaa lapsen sijoittamista lastensuojeluyksikköön/lastensuojelulaitokseen. Laitoshoitoon sijoitetaan usein lapsia ja nuoria, joiden haasteet arvioidaan suuriksi ja laitoshoidon vahvan tuen olevan lapsen edunmukaista. Lastensuojelulaitoksiksi lain mukaan katsotaan lastenkodit, koulukodit ja näihin rinnastettavat laitokset. (THL: Lastensuojelulaitokset 2019) Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät sekä kunnat että yksityiset palvelun tuottajat. Yksityisten palvelun tuottajien toimipaikkoja valvovat aluehallintovirasto sekä valvira, kunnan sosiaalitoimen lisäksi. (THL: Lastensuojelulaitokset 2019.)

Yksityisiä vaativan laitoshoidon eli erityisyksiköiden palvelun tarjoajia on Suomessa useita. Seuraavissa kappaleissa on kuvattu eri toimijoiden kuvauksia heidän vaativan laitoshuollon palveluista.

Arjessa Oy kuvaa omien erityisyksiköidensä palveluja näin: Välillä lasten ja perheiden haasteet tuntuvat ylitsepääsemättömiltä ja tunnelin päässä ei näytä näkyvän valoa. Tällöin tarvitaan tehokkaampia keinoja aukaisemaan elämänhallinnan, terveyden, psyykkisen hyvinvoinnin ja kasvatuksen umpisolmuja. (Arjessa Oy n.d.)

Familiar Oy taas kuvaa erityisyksiköiden toimintaa seuraavasti: Kun laitoshoittoa tarvitaan ongelmien haastavuuden ja monimutkaisuuden takia, tavoitteellisilla, intensiivisillä ja lyhyemmillä sijoitusjaksoilla vahvan osaamiseen omaavaan erityisyksikköön saadaan yleensä nopeammin ja parempia tuloksia aikaan, kuin perinteisessä laitostai perhekotihoidossa.(Familiar Oy n.d.)

Nuorten ystävien kuvaus erityisyksiköiden toiminnasta on seuraava: Sijaishuollon erityisyksikkömme on suunnattu vaativasti oireileville lapsille ja nuorille, jotka hyötyvät yksilöllisen tuen tarpeen lisäksi vahvasta aikuisen tuesta ja strukturoidusta arjesta. (Nuorten ystävät n.d.)

Känkkäisen ja Laaksosen (2006) laatimassa lastensuojelun kehittämissuunnitelmassa on kirjattu, että lastensuojeluprosessi pitäisi aina enenevässä määrin nähdä jatkumona ja lapsen elämän polkuna. Prosessin eri palaset alkukartoituksesta, mahdolliseen sijoitukseen ja jälkihuoltoon pitäisi kulkea katkeamattomina siirtymävaiheina. Onnistuneeseen lapsen sijoituskaareen kuuluu suunnitelmallisuus, läpinäkyvyys ja lapsen kokonaistilanteen hahmotus. (Känkkäinen & Laaksonen 2006, 32.) Haasteen tälle muodostaa sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus, jolloin lapsen tai nuoren kokonaiskuvan- ja lastensuojeluasiakkuuden kaaren hahmottaminen saattaa jäädä hyvinkin katkonaiseksi. Tässä kohtaa esiin nousee sijaishuoltopaikan pysyvyys ja sijaishuoltopaikan ohjaajien nuoren tuntemus. Ylipäätään onnistuneeseen sijoitukseen kuuluu vakaus ja jatkuvuus, joka saadaan aikaan esimerkiksi sijaishuoltopaikan ja läheisten ohjaajien pysyvyydellä. Tutkitusti nuoret, joilla on ollut vakaa sijaishuolto valmistuvat koulusta, työllistyvät, tuntevat itsensä paremmin ja kokonaisuudessaan hallitsevat elämäänsä paremmin (Stein 2005, 5; Pölkki 2008, 170).

2.3 Jälkihuolto

Nuoren täysi-ikäistymisen/kotiutumisen lähestyessä sijaishuoltoyksiköstä, nuoren kanssa keskustellaan hänen halustaan ottaa vastaan jälkihuoltoa. Nuorelle kerrotaan erityisyksikössä mitä jälkihuolto tarkoittaa ja miten jälkihuolto voisi hyödyttää nuorta itsenäistymisen kynnyksellä. Erityisyksikkömme ei järjestä/tarjoa jälkihuollon palveluja, mutta olemme mukana tukemassa nuorta palveluiden piiriin. Erityisyksikkömme päätyyn on kuitenkin valmistunut kaksi vuotta sitten tuki-asunto, johon nuoren on mahdollista muuttaa harjoittelemaan itsenäistymistä ja saada jälkihuollon tukea, mikäli nuori näin haluaa ja asunto on vapaana.

Jälkihuollolla tarkoitetaan sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea lapselle tai nuorelle iästä riippumatta. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista sijaishuollosta tai auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle. Nuoren itsenäistyessä sijaishuollosta, tuen tarve on usein edelleen suuri. Juuri tällaisissa muutos- ja siirtymätilanteissa riittävän tuen varmistaminen

on erityisen tärkeää. Hyvin toteutettu jälkihuolto onkin lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuuden keskeinen edellytys. (THL: Jälkihuolto 2019.)

Suomessa kunnissa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä nuorelle jälkihuoltopalveluja sijaishuollon päättymisen jälkeen. Lain mukaan jälkihuolto kuuluu kaikille kodin ulkopuolelle sijoitetuille nuorille, joilla sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muille kuin lastensuojelun piirissä olleille nuorille, mikäli nuori tarvitsee apua, vaikka velvollisuutta jälkihuollon järjestämisestä kunnalla ei olisi. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen loppuu 5 vuotta nuoren sijoituksen päättymisen jälkeen tai silloin kun nuori täyttää 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 75§ 2007.)

Monien tutkimusten perusteella esille on noussut tarve nostaa jälkihuolto-oikeutta 21-ikävuodesta ylöspäin. Norjassa ja Tanskassa jälkihuollon tukea saa 23- ikävuoteen saakka ja monissa muissa maissa vieläkin vanhemmaksi. (Hoikkala 2016, 32.) Englannissa jälkihuolto toimii nuorilla, jotka itsenäistyvät lastensuojelusta. Englannissa on mahdollista tehdä nuorille "Staying Put" -järjestely, joka tarkoittaa sitä, että nuori saakin jäädä sijaishuoltopaikkaansa vielä täysi-ikäistymisen jälkeen. Tämä järjestely mahdollistaa nuoren siirtymisen itsenäiseen elämään mahdollisesti oikea-aikaisemmin, esimerkiksi kun koulu on saatu päätökseen. (London Borough of Hackney 2018,11.) Englannissa nuoret voivat mahdollisuuksien mukaan siirtyä jälkihuoltoon jo 16- vuotiaana ja jälkihuolto voi jatkua 21- vuotiaaksi saakka. Jos kuitenkin nuori käy kokopäiväisesti koulussa tai omaa vakavia rajoitteita, esimerkiksi kehitysvamman, niin jälkihuolto-oikeutta voidaan jatkaa vielä 25- vuotiaaksi saakka. (The Children's Commissioner's Office, 2017.)

Lastensuojelulakiin tehdään tasaisesti Suomessa päivityksiä hallituksen toimesta. Suomessa lakialoite jälkihuollon ikärajan nostamiseen lähti liikkeelle kansanedustaja Outi Alanko-Kahiluoto (vihr.) tekemästä lakialoitteesta. Lakialoitteessa perustellaan muutoksen tärkeyttä muun muassa nuorten syrjäytymisen ehkäisynä ja työntekijöiden mahdollisuutena olla nuorten tukena pidempään aikuisuuden kynnyksellä. (Lakialoite LA 86/2018 vp.) 1.1.2020 voimaan astuu lakimuutos, jossa nostetaan kuntien jälkihuollon järjestämisvelvollisuus 25 ikävuoteen. (Lastensuojelulaki 75§ 2007/417.)

Vuonna 2018 jälkihuollon piirissä avohuollon tukitoimena oli 7595 lasta, joka on 13,8% avohuollon kaikista asiakkaista. Enemmistö näistä asiakkaista (81,8%) oli nuoria, jotka ovat täyttäneet 18 vuotta. Jälkihuollossa olevien nuorten määrä on pääasiassa noussut vuosi vuodelta. Tosin vuonna 2018 määrä väheni 9,4% vuoden 2017 määrästä. (THL: Tilastoraportti, 2019.)

Suomessa jälkihuollon palvelut ovat nuorille vapaaehtoisia ja jälkihuoltopalveluiden käyttö vaihtelee paljon kunnittain. Jälkihuoltopalveluiden sisältö riippuu paljon kyseisen kunnan sosiaalitoimen ja sosiaalityöntekijän asenteista, kunnan käytettävissä olevista resursseista sekä nuoren omasta motivaatiosta haluta tukea. Kehitysehdotukseksi onkin noussut jälkihuolto-oikeuden tarkempi yhdenmuokaistaminen. Törrönen ja Vornanen (2014) väittääkin siirtymävaiheen sijaishuollosta itsenäiseen elämään olevan kriittisin vaihe nuoren onnistuneelle hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle. (Törrönen & Vornanen 2014.) Siirtymävaiheen hoitamatta jättäminen saattaa pyyhkiä pois paljon onnistumista ja hyvää sijaishuollon ajalta.

Jälkihuoltoon sisältyvät nuoren arkiseen elämään, kuten asumiseen, toimeentuloon, työllisyyteen ja koulutukseen sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyvät järjestelyt. Toimivan ja luottamuksellisen jälkihuoltosuhteen rakentuessa jälkihuolto on myös psyykkistä tukea, turvaa ja aikuisen seuraa. Jälkihuollon palvelut räätälöidään yksilöllisesti ja suunnitelmallisesti nuoren tarpeiden mukaan yhteistyössä nuoren, hänen läheistensä ja eri viranomaisten kanssa. Eriyisen merkittävää nuoren itsenäistymiselle on riittävän toimeentulon ja asumisen järjestäminen. (THL: Jälkihuolto 2019)

Kokemuksia on myös paljon siitä, että jälkihuollon suunnittelu aloitetaan vasta viime hetkessä ennen sijoituksen loppumista ja käytännössä nuori joutuu itsenäistymään ”tyhjän päälle” (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 45) Tällä itsenäistymisen alkuvaiheen notkahduksella saattaa olla kauas kantoisia negatiivisia seurauksia. Siirtymävaihe sijaishuollosta jälkihuoltoon tulee olla suunnitelmallinen ja suunnitelmaa on tehtävä yhdessä nuoren sekä hänen läheisverkostonsa kanssa. (Huotari 2010, 18.) Saana Pukkio toteaa lastensuojelun jälkihuollon oppaassa (2016) ettei jälkihuollon suunnittelun aloittamista riittävän varhain voi korostaa liikaa. ”Etenkin nuorten kanssa tarvitaan pitkäjänteistä rinnalla kulkemista, jolloin on tärkeää, että jälkihuollon työntekijä ehtii rauhassa ja riittävän

ajoissa tutustua nuoreen ennen sijoituksen päättymistä.” Hyvä ajankohta pohtia jälkihuoltoa on esimerkiksi silloin, kun nuori siirtyy peruskoulusta toisen asteen opintoihin. Tarkempi suunnittelu on hyvä aloittaa, kun nuori täyttää 17 vuotta. (Pukkio 2016, 75.)

Jälkihuollossa olisi myös tärkeää huomioida päättyneen sijoituksen läpikäynti, sitten kun nuori on siihen valmis. (Känkänen & Laaksonen 2006, 17.) Sijaishuollossa asunut nuori saattaa jäädä kantamaan sitä negatiivisuutta ja häpeää, joka lastensuojeluun edelleen usein liitetään. Lapsi ja nuori ei kuitenkaan useimmiten ole itse valinnut tätä kohtaloa ja menneisyyttä. (Törrönen 2004, 120.) Tätä aihetta olisi hyvä päästä käsittelemään sijaishuollon aikana ja jatkaa jälkihuollon ohjaajan kanssa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen jälkihuollon käsikirjan (2019) mukaan jälkihuollon palveluja ovat esimerkiksi:

- Psykososiaalisen tuen antaminen: henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa, esim. arjessa selviytymisen ja itsenäisen elämän taitoihin, yhteiskunnan palveluihin ohjaamista
- Apua omien voimavarojen löytämiseksi ja tulevaisuuden suunnitteluun
- Apua asunnon hankkimiseksi
- Tukea koulunkäynnin ja opintojen aloittamiseen ja niissä suoriutumiseen
- Tukea työllistymiseen ja harjoitteluun
- Tukea harrastuksiin
- Loma- ja virkistysmahdollisuuksien tarjoaminen
- Mahdollisuus osallistua vertaistukiryhmään
- Taloudellista tukea nuoren asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin, sekä ohjausta suunnitelmalliseen rahankäyttöön
- Mahdollista saada aikuisen säännöllistä tukea sijoituksen jälkeen. (THL: Jälkihuolto 2019)

Kunnan vastuun ja velvollisuuden rinnalla on hyvä muistaa jälkihuollon olevan myös taloudellisesti järkevää yhteiskunnan kannalta – on huomattavasti halvempaa tukea nuorta kunnolla muutaman vuoden ajan kuin syrjäytyneitä ja moniongelmaista aikuista mahdollisesti hänen loppuelämänsä. (Laaksonen 2004, 10-12.)

Jälkihuoltoon oikeutetun nuoren asuminen voidaan järjestää hyvin eri tavoin hänen tuen tarpeensa, ikänsä ja jälkihuoltoa edeltäneen sijaishuoltoapaikan mukaan.

Nuori voi esimerkiksi muuttaa asumaan itsenäisesti vuokra-asuntoon, johon hänelle annetaan hänen tarvitsemansa tuki. Nuori voi myös muuttaa asumaan biologisten vanhempiensa tai vanhemman luo. (Pukkio & Hoikkala 2016, 19.) Jos nuoren tuen tarve näyttäytyy sijaishuoltoyksikössä sellaisena, ettei tarvittavia itsenäistymistaitoja ole vielä riittämiin kertynyt tai muuten nuori tuntee tarvitsevänsä tukea enemmän täysi-ikäistymisen jälkeen, on hänen mahdollista hakeutua tuetun asumisen palveluihin. Tuetun asumisen tarkoituksena on auttaa nuoria itsenäisen elämän alkuun sekä asumisasioissa että kokonaisvaltaisemmin myös muilla elämän osa-alueilla, jotta asuminen ja muu elämä olisi mahdollisimman tasapainoista. Tuetun asuminen paikoissa nuori saa usein oman ohjaajan, jota tapaa säännöllisesti tuen vahvuuden mukaan. (Tasna ry n.d.)

2.4 Nuorten kokemusasiantuntijuus ja osallisuus kehittämistyössä

Opinnäytetyössämme tarkoitus oli saada nuorten äänet kuuluviin, koska tavoitteena on kehittää nuoria auttavaa toimintaa. Nuorten kokemuksien esille tuominen ja yhdessä ideointi, lisäävät mahdollisuuksia vastata itsenäistymistyön kehittämisen tarpeita.

Lastensuojelun kokemusasiantuntijoina voivat toimia nuoret, joilla on omakohtaista kokemusta lastensuojelun palveluista. Kokemusasiantuntijana nuori voi olla mukana kehittämässä toimintaa omien kokemustensa pohjalta. Kokemusasiantuntijuuden taustalla lastensuojelussa on ajatus ottaa nuoret mukaan tasa-arvoisesti pohtimaan kehitettäviä asioita. Nuori pystyy oman kokemuksensa kautta nostamaan esille omia tunteitaan, ajatuksiaan, odotuksiaan ja toiveitaan asioista, jolloin niiden tarkasteleminen syvemmin on mahdollista. (Kokemusasiantuntijat lastensuojelussa 2016.)

Lastensuojelupalveluiden kehittämisessä pyritään ottamaan nuoria koko ajan enemmän mukaan toimintaan ja kehittämiseen. Suomessa pidetään vuosittain valtakunnalliset lastensuojelupäivät, jotka ovat tarkoitettu lastensuojelun ammattilaisille. Näiden päivien yhteydessä järjestetään nuorille oma ”Nuorten Päivä”. Päivän tarkoituksena on olla vertaistuellinen päivä nuorille, joilla on kokemusta

lastensuojelusta. Nuorilla on mahdollisuus jakaa omia kokemuksiaan lastensuojelusta sekä olla mukana miettimässä vaikuttamismahdollisuuksia. Päivän aikana nousseet asiat kootaan yhteen ja esitetään lastensuojelupäivillä alan ammattilaisille. (Nuorten päivä 2019.)

Erityisyksikkömme on ollut mukana järjestämässä yrityksen eri lastensuojeluyksiköiden kanssa nuorille kehittämissä ryhmäitä. Näissä kehittämissä ryhmäissä tarkoituksena on ollut, että eri yksiköissä asuvat nuoret ovat päässeet jakamaan omia kokemuksiaan ja sitä kautta pohtimaan, mitä asioita voisi omassa sijaishuollon sijaishuollon yksikössä kehittää.

Pesäpuu ry on mukana Stean rahoittamassa ja Settlementiliiton koordinoimassa Arvokas- eriarvoisuuden vähentämisen avustusohjelmaa omalla hankkeella. UP2US- vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus maakunnan voimavarana lastensuojelun sijaishuollossa –hankkeen on tarkoitus tavoittaa 13-29- vuotiaita sijaishuollon nykyisiä ja entisiä nuoria. Hanke on lähtenyt liikkeelle sijaishuollossa asiakkaana olleiden nuorten kokemusasiantuntijoiden kehittäjäryhmissä nousseista ajatuksista kehittää ja parantaa vertaisuutta ja kokemusasiantuntijuutta maakunnissa. Hankkeen tavoitteena on muun muassa vahvistaa sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten turvallisuutta, hyvinvointia ja osallisuutta parantamalla maakunnallisia vertais- ja kokemusasiantuntijatoimintoja. Hankkeen kautta nuorille tarjotaan mahdollisuuksia osallistua erilaisiin vertaisryhmiin, foorumeihin, yksilölliseen mentorointiin sekä kehittämiskahviloihin. Pirkanmaa ja Keski-Suomi toimivat hankkeen pilottialueina, joissa maakunnalliset kehittäjäryhmät toimivat koko hankkeen ajan. (UP2US- meistä kiinni n.d.)

Voima Vaikuttaa! on Pesäpuu ry:n vuonna 2016 perustama nuorten kokemusasiantuntijoiden verkosto. Tähän verkostoon kuuluu tällä hetkellä jo noin 20 eri puolilla Suomea toimivaa ryhmää. Ryhmien lisäksi verkostoon kuuluu yksittäisiä kokemusasiantuntijoita, jotka eivät vielä kuulu mihinkään ryhmään, jolloin yhteenlaskettuna verkoston kokonaismäärä on reilu sata lastensuojelun kokemusasiantuntijaa. Verkoston tarkoituksena on toimia nuorille paikkana, jossa he pääsevät keskustelemaan kokemusasiantuntijuudesta ja jakamaan tekemänsä työn tuloksia ja ideoimaan asioita. Ryhmissä tehdään paikallista kehittämistyötä ja toiset

ryhmät toimivat jopa kansallisesti. Sosiaalialan ammattilaisia on mukana mahdollistamassa toimintaa. Verkoston tavoitteena on muun muassa: vertaistuki nuorille kokemusasiantuntijoille, kokemusasiantuntijuuden jatkuvuuden varmistaminen ja juurruttaminen yhteiskuntaan sekä epäkohtiin vaikuttaminen ja kannanottaminen. (Pesäpuu ry n.d.)

Edellisissä kappaleissa kuvasimme erilaisia mahdollisuuksia ja keinoja, joilla lastensuojelun asiakkailta on mahdollisuus päästä mukaan kehittämään lastensuojelua kokonaisuutena. Lasten ja nuorten osallisuutta kehittämistyöhön pyritään myös jalkauttamaan yksikkö tasolla muun muassa osallistamalla ja mahdollistamalla nuorille osallistuminen kehittämistoimintaa.

Lastensuojelussa niin kuin muutenkin osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta osallistua johonkin tai mahdollisuutta päästä osalliseksi jotakin. Lastensuojeluprosessissa asiakkaiden mahdollisuus osallistua yhteisesti toteutettavaan asiakkuuteen on tärkeää osallisuuden näkökulmasta. Osallisuuden tavoitteena on dialogisuuden ja yhteisen sekä jaetun ymmärryksen löytyminen. Lapsen ikä, ongelmien laatu ja luonne, perheen tilanne tai muut haasteet estävät harvoin nuoria tai vanhempia osallistumasta heidän perheensä kanssa tehtävään työskentelyyn ainakin jollakin tasolla. Näillä asioilla on kuitenkin vaikutusta siihen, millä keinoin perheen osallisuutta voidaan tavoitella ja edistää asiakasprosessissa. (Muukkonen 2013, 133.)

Mirjam Araneva (2016) kirjoittaa kirjassaan seuraavaa: Lastensuojelun lapsikeskeisen ja -lähtöisen työskentelyn ehdoton edellytys on varmistaa lapsen osallisuuden ja muiden perus- ja ihmisoikeuksien täysimääräinen toteutuminen tapaamalla lasta henkilökohtaisesti lapsen iästä riippumatta. (Araneva 2016, 185.)

Lapsen henkilökohtaisella sosiaalityöntekijällä on oltava henkilökohtainen kontakti lapsen/nuoren kanssa, jotta hän pystyy toteuttamaan ja suunnittelemaan lastensuojelun toteuttamista. (Araneva 2016, 185.)

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen tekemässä lastensuojelun käsikirjassa on aihekokonaisuus Lapsen osallisuus, jossa kuvataan lasten osallisuuden rakentamista lastensuojelussa. Osallisuus rakentuu käytännön työssä erilaisista osista.

Näiden osien keskinäiset suhteet saattavat vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta muuttua. (THL: Lapsen osallisuus 2019)

Osallisuuden rakennuspalikat Lastensuojelun käsikirjan mukaan:

1. Mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä
 2. Mahdollisuus saada tietoa
 3. Vaikuttaminen prosessiin
 4. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin
 5. Tuki omien mielipiteiden ilmaisuun
 6. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin
- (THL: Lapsen osallisuus 2019)

3 NUORUUS JA ITSENÄISTYMINEN SIJAISHUOLLON ERITYISYKSIKÖSTÄ

Nuoruus ikävaiheena mielletään usein haastavana elämänvaiheena ja siihen liittäen kasvaminen sijaishuoltoyksikössä asettaa nuoren tilanteelle vielä erilaisen haasteen. Nuoren sijoituksen päättyessä, alkaa hänen elämässään uudenlainen vaihe, jota voidaan kutsua itsenäistymisen vaiheeksi. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 8.) Itsenäistymisen tuomat haasteet tulevat sijaishuollossa asuvalle nuorelle eteen jo heti 18 vuotta täytettyään, eivätkä monet ole siihen vielä valmiita. Itsenäistyminen on usein monimutkainen prosessi, josta löytyy toisaalta positiivista jännitystä tulevan ”vapauden” ansiosta, mutta samalla monia pelottavia haastekohtia.

Mike Steinin (2005) mukaan sijaishuoltoyksiköstä itsenäistyvien nuorten harppaus nuoruudesta aikuisuuteen on lyhyempi ja nopeampi mitä kotoa itsenäistyvillä nuorilla. Ja tästä huolimatta monet näistä nuorista onnistuvat tässä elämänvaiheessa hyvin; valmistuvat koulusta, löytävät työtä ja löytävät onnen ja tasapainon elämässään. Mitkä asiat ovat myötävaikuttaneet näiden nuorten elämänhallintataitojen kehittymiseen ja selviytymiseen? (Stein 2005, 1.)

3.1 Nuoruus ja itsenäistyminen

Kouluterveyskyselyssä 2019 on käsitelty nuorten tyytyväisyyttä elämään. Kyselyssä on noussut esiin tyttöjen pahoinvoinnin kasvu, yksinäisyyden ja riittämättömyyden tunteen yleistymisen sekä nuorten kokemat univaikeudet. Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista tytöistä vain 19,1 % tunsi olevansa erittäin tyytyväisiä omaan elämäänsä. Pojista erittäin tyytyväiseksi tunsi itsensä 40,1 % vastanneista. Tyttöjen pahoinvointiin vaikuttaviksi tekijöiksi on noussut erityisesti riittämättömyyden ja yksinäisyyden tunteet. (Kouluterveyskysely 2019.)

Nuoruusiässä (13/14-20/21 ikävuosina) nuori alkaa kokea aikuisen tunne-elämää ja ajattelu sekä käyttäytyminen alkavat muistuttaa aikuisen toimintaa. Yksi olennaisista kehityksen piirteistä nuorisoiässä on tunteiden kehittyminen. Nuoruusikä pelkästään saattaa merkitä vakavaa kriisiä nuoren elämässä, mutta se on sa-

malla siihenastisen kehityksen kertaamista, arviointia, kriittistä läpikäyntiä, koostamista ja suodattamista. Ikävaiheeseen kuuluu myös oman minäkuvan ja maailmankuvan etsiminen. Nuoruuden uhma, aggressiot, tunnevyöryt ja muut itsenäistymisen taidot peilautuvat nuoruuden kehitysvaiheeseen. Nuoren koko sisäinen psyykinen maailma käy läpi valtavan rakenteellisen muutoksen. Tunne-myrskyn keskellä nuoruuteen kuuluu itsenäistyminen, jolloin nuorella vahvistuu halu tehdä itse päätöksiä omista asioistaan ja elämästään. (Sinkkonen 2012, 70; Turunen 2005, 114-115; Dunderfelt 2011, 88.)

Jokaisen nuoren itsenäistymisprosessi on erilainen. Sen kulku riippuu monista eri tekijöistä muun muassa: perheen rakenteesta, perhetaustasta, suhteista vanhempiin, sukupuolesta, aivojen kehityksestä, murrosiän alkamisajankohdasta, uskonnollisista arvoista, kaverisuhteista ja harrastuksista. Nuoren itsenäistymisprosessin ymmärtämiseksi on tiedettävä, mistä nuori irtautuu, ja keistä hän itsenäistyy. Mitä on tapahtunut kahden- tai kolmentoista vuoden aikana, kun lapsi on kasvanut vanhempiensa kodissa, toisen vanhempansa huomassa tai jossakin muussa monista erilaisista vaihtoehdoista. (Sinkkonen 2012, 63.)

Sijoitettuina olleiden nuorten kyvyt selviytyä itsenäistymisestä vaihtelevat kokonaistilanteesta ja voimavaroista riippuen suurestikin. Osalla nuorista on takanaan hyvin vaikeita kokemuksia ja kuormittavia tekijöitä, esimerkiksi perheväkivaltaa, vanhempien päihteidenkäyttöä, menetyksiä, hoidon ja kasvatuksen laiminlyöntiä sekä kaltoinkohtelua. Osa nuorista saattaa kärsiä päihde- ja mielenterveysongelmista tai neurologisista pulmista (Stein 2005, 1, 5; Törrönen & Vauhkonen 2012, 54). Toisaalta nuori on saattanut itse vaarantaa omaa kasvuaan ja kehitystään esimerkiksi käyttämällä päihteitä tai tekemällä rikoksia. Myös sijoitus kodin ulkopuolelle on itsessään vaikea ja ei-tyypillinen elämäntapahtuma (Pukkio & Hoikkala 2016, 8).

Suomessa sijoitetut lapset ovat aiempaa vanhempia ja yhä useammin he ehtivät jo nuoruusikään ennen sijoitusta. Valitettavasti tämä merkitsee usein sitä, että nämä nuoret ovat ehtineet olla kauan epävakaisissa olosuhteissa ja että heidän ongelmansa ovat yhä vaikeampia ja monimuotoisempia. Näillä nuorilla on usein neurologisia, psyykkisiä, somaattisia samanaikaissairauksia ja heidän terveydentilansa saattaa kaiken kaikkiaan olla muuta väestöä heikompi. Tämä heijastuu

jopa kuolleisuuteen, joka sijoitettetuilla lapsilla ja nuorilla on suomalaistutkimuksen mukaan muita korkeampi aina 25. ikävuoteen saakka, kertoo Jari Sinkkonen kirjassaan: *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta* (2015). Kuolinsyynä on usein itsemurhat, päihteet ja onnettomuudet. Nuorten aikuisten kuolleisuus on kuitenkin vähäistä ja ylivoimainen valtaosa sijoitetuistakin nuorista selviytyy hengissä aikuisuuteen. (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil, 2015, 148.)

Usein sijaishuoltoyksiköstä itsenäistyvillä on jo kova kiire päästä muuttamaan omilleen, vaikka elämönhallinnan taidot olisivatkin puutteelliset. Vapauden huuma kohisee korvissa ja ulkopuolelta tuleva kontrolli katoaa; arjen asiat jäävät hoitamatta ja usein koulukin saattaa jäädä kesken. Tämä todellisuus konkretisoi- tuu usein pian omilleen muuton jälkeen ja saattaa tuoda esille monenlaisia on- gelmia, esimerkiksi syrjäytymistä, lamaantumista, päihteiden käyttöä ja masen- nusta. Aikuistumisen kynnyksellä nuoret alkavat usein pohtimaan lapsuuttaan ja tulevaisuuttaan. Aina ei ole helppoa tietää mistä pahaolo tulee tai mistä pelot syntyvät. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 54.) Tunteiden ja kokemusten käsitte- llyyn he tarvitsevat toisia ihmisiä, jossa omaohjaajilla ja jälkihuollon ohjaajalla on suuri rooli. Tässä opinnäytetyössä halusimme nostaa erityisesti esille elämönhal- linnan vaikutukset onnistuneeseen itsenäistymiseen ja miten elämönhallinnan tunnetta saataisiin vahvistettua nuorille jo ennen itsenäistymisen hetkeä.

Sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten syrjäytymisen uhka on tutkitusti suu- rempi, kuin kotoa omilleen muuttavalla nuorella. Syrjäytymisellä tarkoitetaan ta- vallisesti huono-osaisuuden kasaantumista niin, että ihmisellä on puutteellinen koulutus, hän on työtön tai hänellä on erilaisia elämönhallinnan haasteita ja näi- den vuoksi hän ei osallistu yhteiskunnan toimintaan. (Kajantie, Hovi, Eriksson, Laivuori, Andesson & Räikkönen 2013, 23.) Erityisesti kouluttamattomuus on suuri syrjäytymisen uhka sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla. Näistä nuorista runsas 60 % oli ilman peruskoulun päättötodistusta 21. ikävuoteen mennessä. Vastaava osuus muista ikäluokan nuorista oli 17 %. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret ovat altistuneet muita useammin erilaisille negatiivisille tekijöille ja olosuhteille, jotka liittyvät usein vanhempien käyttäytymiseen ja kodin elinym- päristöön. Tämä tutkitusti lisää syrjäytymisen ja elämönhallinnan haasteiden riskiä. Vasta teini-iässä kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla on suurempi riski syrjäy-

tymiseen, kuin jo aiemmin lapsuudessa sijoitetuilla. (Heino, Eronen, Kataja, Kes-tilä, Känkkänen, Paananen, Pösö & Raunio 2013, 55-56.) On kuitenkin tärkeä muistaa, että sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten elämät poikkeavat toisistaan paljon ja jokaiselle löytyy oma polkunsaa.

Kati Paason (2018) lisensiaatintutkimuksessa todetaan sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten olevan monessa mielessä haavoittuvammassa asemassa ja suurem-
massa riskissä syrjäytyä kuin ikätoverinsa keskimäärin.

Sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria tutkineet niin kotimaiset kuin kansainvälisetkin tutkijat ovat olleet huolissaan samoista asioista: nuorten ikätovereitaan heikommasta koulutustasosta ja sen myötä työtömyydestä, päihteidenkäytöstä ja mielenterveyden ongelmista sekä riittämättömästä aikuisen tuesta. Kriittisenä kohtana on nostettu esiin siirtymävaihe sijaishuollosta jälkihuoltoon ja suuri vaihtelevuus siinä, kuinka paljon jälkihuollon tukeen ylipäättään panostetaan. (Paaso 2018, 22).

Keinoina onnistuneeseen jälkihuoltoon on nostettu esiin samansuuntaisia asioita: sijaishuollon aikaista nuoren tarpeiden mukaista tukea, hyvissä ajoin aloitettua itsenäistymisvalmiuksien harjoittamista jo sijaishuollon aikana ja prosessi-
maista itsenäistymistä nuoren valmiuksien mukaan, merkityksellisiä aikuissuh-
teita ja nuoren oman biologisen verkoston merkitystä (Paaso 2018, 22).

Haasteeksi itsenäistymisen harjoittelulle muodostuu se, että lastensuojelulaitok-
sessa asuvat nuoret ovat koko ajan tilanteessa, jossa aikuinen on saatavilla. Nuorten ei ole esimerkiksi mahdollisuutta samalla tavalla harjoitella yksinoloa kuin kotona asuvilla nuorilla on luonnostaan, jos vanhemmat käyvät töissä.

Lähestyessä täysi-ikäistymisen siirtymävaihetta on tärkeää, että nuori tietää mitä on tapahtumassa, jotta hän voi luottavaisin mielin katsoa tulevaisuuteen. It-
senäistyvälle nuorelle on tärkeä selittää, mitkä ovat hänen oikeutensa ja mitä jäl-
kihuolto tulee käytännössä tarkoittamaan ja mitä mahdollisuuksia jälkihuollon
suhteen on. Selkeän tiedon saaminen tarpeeksi ajoissa edesauttaa nuoren sitou-
tumista tukeen. Itsenäistymisvaiheessa on erityisen tärkeää kuunnella nuoren
omia toiveita hänen tulevaisuutensa suhteen. Nuori tarvitsee tuekseen myös it-
selleen tärkeiden ja pitkäaikaisten aikuisten tukea, minkä tähden nuoren ja hänen

lähiverkostonsa erikseen ja yhdessä tapahtuvat tapaamiset ovat tarpeen. Suunnitelmaa tehtäessä on syytä varmistaa, että nuorella on tarpeeksi tukiverkostoa ja, että nuori on saanut olla itse vaikuttamassa jälkihuollon suunnitelmaansa. (Laaksonen, 2004, 24; Törrönen & Vauhkonen 2012, 48). Nuoren siirtyminen uuteen elämänvaiheeseen on merkityksellinen hetki, jota on valmisteltava huolella ja hetken tärkeys on nostettava näkyviin. Istutaanko porukalla juomaan lähtökahvit ja saako nuori jonkun läksiäislahjan? Jokaisella sijaishuoltoyksiköllä on varmasti omat itsenäistymiseen liittyvät rituaalinsa. Lähteekö joku saattamaan nuorta ja mitä sovitaan yhteydenpidosta? Miten saadaan vielä viime hetkellä nuorelle tunne välittämisestä ja tärkeydestä? (Laaksonen, 2004, 25.)

Erityisyksikössämme nuorten kanssa aloitetaan itsenäistymistyöskentely viimeistään puoli vuotta ennen itsenäistymistä. Nuorella on usein mahdollisuus osallistua erityisyksikössä toimivaan itsenäistyvien nuorten ryhmään ja käydä itsenäistymisasiota läpi omien omaohjaajien kanssa. Itsenäistyvien nuorten ryhmäkertoja on kahdeksan ja jokaisella ryhmäkerralla käsitellään erilaista itsenäistymiseen liittyvää aihetta. Aiheita ovat muun muassa terveellinen ruokavalio, omasta kodista huolehtiminen ja asunnon hankinta, hyvä terveys, raha- ja tukiasiat, virastoasiointit sekä omat voimavarat.

3.2 Elämänhallinta tukemassa itsenäistymistä

Opinnäytetyössä pohdimme nuorten kanssa minkälaisia elämänhallinnan taitoja he kokevat merkittäviksi liittyen itsenäistymiseen. Elämänhallinta jaetaan usein ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Ulkoinen elämänhallinta keskittyy elämäntapoihin, -taitoihin ja aineelliseen hyvinvointiin, kun taas sisäinen elämänhallinta keskittyy ihmisen kokemukseen elämänhallinnasta; vaikeatkin tapahtumat ovat ymmärrettäviä, hallittavia ja merkityksellisiä (Martikainen 2009, 15-16). Juhani Väkiparta ja Alexander Feldman ovat kuvailleet elämänhallinnan mahdollistumisen pohjaelementeiksi erilaisia elämäntapoihin liittyviä ulkoisia osatekijöitä. Näitä tekijöitä ovat muun muassa: unen ja liikunnan määrä, ruokatottumukset, työaika, rentoutuminen, tunne-elämä, päihteiden käyttö ja puhelimesta/ internetissä käytetty aika. (Väkiparta & Feldman 2006, 149- 154.)

Elämönhallinnan muodostuminen on monisyinen kokonaisuus, joka alkaa jo lapsena, mutta jota voidaan kehittää läpi elämän. Lapsen ja nuoren kyvykkyyden tunteen syntymiseen vaikuttaa se, millaisia onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksia lapselle tai nuorelle on kertynyt ja miten lähellä olevat aikuiset ovat niihin suhtautuneet (Martikainen 2009, 18-19). Turvallinen kasvuympäristö ja mahdollisuus havainnoida rakentavia tapoja käsitellä elämönhallinnan haasteita ovat ratkaisevia piirteitä toimivan elämönhallinnan rakentumiseen. Toimivaan elämönhallintaan lapsi ja nuori tarvitsee sisäistä kontrollia, jonka syntymiseen hänen on opittava keinot käsitellä ja kontrolloida tunteitaan. Tällöin hän oppii säätelemään tunnetilojaan ja mielialojaan ja tekemään rationaalisia päätöksiä, riippumatta hänen kulloisestakin tunnetilastaan. (Kelttikangas-Järvinen 2008, 271.)

Elämönhallinnan kokemusta Liisa Kelttikangas-Järvinen (2008) on kuvaillut ihmisen uskona siihen, että hän itse voi vaikuttaa asioihin elämässään ja tarvittaessa muuttaa olosuhteita itselleen suotuisammaksi. Ihmisen elämönhallinta nähdään korkeana, jos hän uskoo voivansa omilla päätöksillään ja ratkaisullaan vaikuttaa tapahtumiin ja asioihin. Silloin ihminen myös tuntee olevansa vastuussa omasta elämästään. Kelttikangas-Järvinen (2008) on kuvaillut elämönhallinnan olevan myös ihmisen kykyä elää elämäänsä niin, etteivät hänen ihmissuhteensa ole pelkkää ongelmien selvittämistä, eivätkä hänen omat ratkaisunsa johda häntä toistuvasti vaikeuksiin. Elämönhallinta ei kuitenkaan ole jatkuvaa menestystä vaan sisäistä tasapainoa. Elämönhallinta on sisäistä autonomiaa, jolla voi ohjata omaa itseään, tunnetilojaan ja käyttäytymistään. On hyvä muistaa, että ennen kuin ihminen voi hallita elämäänsä, on hänen tunnettava itsensä. Ihmisen tulisi tuntea itsensä, ennen kuin voi päättää, mikä hänelle on tärkeää, mitä hän elämässään tavoittelee, mistä hänen oma elämänsä muodostuu, mitä hänen pitää välttää ja mitä kontrolloida. (Kelttikangas-Järvinen, 2008, 256-259, 275-276.) Elämönhallinnan tunteen puuttuessa nuoresta tuntuu, että elämä on kiinni sattumista, eikä hän pysty niihin vaikuttamaan. Hänelle vain tapahtuu asioita, tai häntä vaikutusvaltaisemmat ihmiset tekevät ratkaisevat päätökset hänen elämässään. Hallinnantunteen puuttuminen on yhteydessä myös heikkoon itsetuntoon. (Kelttikangas-Järvinen, 1994, 36.)

Elämönhallinta käsitteeseen sisältyy myös koherenssin tunne. Aaron Antonovsky (1923 – 1994) oli israelilainen sosiologi, joka rakensi teoriaa elämönhallinnasta

koherenssin tunteen (sense of coherence) käsitteen kautta. Antonovskyn (1988) mukaan elämänhallinnassa keskeistä on nimenomaan koherenssin tunne, jolla tarkoitetaan yksilön luottamusta omiin kykyihin ja vaikutusmahdollisuuksiin. Koherenssin tunne jakautuu kolmeen keskeiseen tekijään: ymmärrettävyys (comprehensibility), hallittavuus (manageability) ja tarkoituksellisuus (meaningfulness). Ymmärrettävyys viittaa siihen, että elämä koetaan tarkoituksenmukaisena. Kun ihminen pitää elämää elämisen arvoisena, hän haluaa hallita kuormitustekijöitä ja selviytyä. Hallittavuudella tarkoitetaan sitä, että ihminen osaa käyttää voimavarojaan ja ottaa haasteita vastaan. Tarkoituksellisuudella viitataan siihen, että ihminen kokee elämänsä elämisen arvoisena ja näkee erilaiset eteen tulevat haasteet hallittavina eikä lamaannuttavina. (Antonovsky 1988, 16– 22; Antonovsky 1979, 87.)

Itsenäistyminen on osa elämänhallintaa. Elämänhallintaan liittyy olennaisesti myös resilienssi eli pärjäävyys/sinnikkyys. Suomen mielenterveysseura kuvailee resilienssiä psyykkisenä ominaisuutena, jota on toisilla enemmän kuin toisilla. Jotkut selviävät monista vaikeista vastoinkäymisistä, joillekin pienimmätkin koetelemukset voivat olla liikaa (Suomen mielenterveysseura ry n.d.). Resilienssi viittaa yksilön selviytymiseen sellaisissa elämän olosuhteissa, jotka ovat heikot ja sisältävät paljon vastoinkäymisiä sekä vaikeita kokemuksia. Tämä on tunnistettavaa sijaishuollossa varttuneilla nuorilla. (Huotari 2010, 32-33.) Resilienssi antaa nuorille mahdollisuuden löytää täyttymyksen ja suunnan omassa elämässään, huolimatta kuormittavista taustoistaan, ongelmistaan ja vastoinkäymisistään. (Stein 2005, 1.) Oma resilienssiä pystyy kehittämään läpi elämän. Itsestä huolehtiminen ja itsensä kehittäminen on tärkeä osa omien voimavarojen kasvatamista (Suomen mielenterveysseura ry n.d.).

Eryteisesti lastensuojelussa kasvaneiden nuorten haaste on usein vähäinen usko ja luottamus omiin kykyihinsä. Tämä aiheuttaa usein sen, että nuoret asettavat itselleen liian alhaisia tavoitteita, koska pelkäävät korkeampien tavoitteiden toteutumisen epäonnistumista. (Martikainen 2009, 17.) Tämän haasteen takia lastensuojelussa kasvaneilla nuorilla on alhaiset tavoitteet koulutuksen ja työpaikan suhteen. Se aiheuttaa vaaran tippua yhteiskunnan sosiaalisen aseman portailla

jopa koulu- ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. Omat tavoitteet ja unelmat ovat ensisijaisen tärkeitä, jotta nuori osaa suunnata omaa polkuaan eteenpäin, eikä jää vain kellumaan ja odottamaan, että hänelle tapahtuu jotain ulkoa käsin.

Sijaishuollossa pitkään asuvilla nuorilla on myös se vaara, etteivät he ole motivoituneita itse viemään omia unelmiaan eteenpäin. Sijaishuoltoyksiköissä asuvien nuorten haaste on usein se, että aikuiset ovat tehneet päätöksiä nuorten puolesta, esimerkiksi huostaanotto päätös ja sijaishuoltopaikka on päätetty usein ainoastaan aikuisten johdolla. (Stein 2005, 12.) Sijaishuollossa nuorten puolesta usein tehdään monia asioita, esimerkiksi koulun käyntiä helpotetaan monin tavoin. Tämä saa aikaiseksi sen, etteivät nuoret ole joutuneet itse tavoittelemaa tavoitteitaan, koska ympärillä oleva koneisto on tehnyt sen puolesta tai vähintäänkin silottanut matkaa. Oman motivaation löytäminen tai kasvattaminen on osoittautunut monelle nuorelle haasteeksi ja ulkoistamisella syyt löytyvät usein muualta kuin itsestä. Ilman omaa motivaatiota olla oman elämänsä aktiivinen toimija, elämänhallinta ei tule onnistumaan tasapainoisesti. Nuoria on autettava kehittämään omatehokkuuttaan ja motivaatiotaan omaan elämäänsä - auttaa heitä suunnittelemaan, ratkaisemaan ongelmia, oppimaan joustavuutta ja tuntemaan olevansa päteviä. (Stein 2005, 12.)

Toimivaan elämänhallintaan liittyy tiiviisti myös kyky ja halu tunnistaa omat voimavaransa sekä avun tarpeensa. Avun pyytämisen ja vastaanottamisen haaste kumpuaa syvältä suomalaisesta kulttuurista, jossa suomalaisella sisulla pitäisi jokaisen selvitä itsekseen ilman apua. Niitä pidetään heikkoina, jotka eivät selviä yksin. Tämä seikka huomioon ottaen ei ole kummallista, miten monet nuoret ja aikuiset turvautuvat elämänhallinnan haasteellisina hetkinä päihteisiin, väkivaltaan, masennukseen tai jopa itsemurhaan. (Martikainen 2009, 31.) Avun pyytämisen haasteet nousevat usein esiin itsenäistymisen kynnyksellä, koska tarve pärjätä itse on kova, erityisesti sijaishuoltoyksikössä asumiseen liittyvän holhoamisen tunteen jälkeen. Tämän takia onkin tärkeää, että nuorella olisi vahva itsetuntemus ja nuori tuntisi realistisesti omat voimavaransa; vahvuuksineen ja heikkouksineen.

3.2.1 Itsetuntemus, itsetunto ja identiteetti

Itsensä tunteminen on yksi olennainen osa elämänhallintaa. Jotta nuori voisi hallita itseään ja elämäänsä on hänen tärkeä tiedostaa mitä hän elämässään tavoittelee, mikä on hänelle tärkeää, mistä hänen oma hyvä olonsa muodostuu, mitä hänen pitää välttää ja mitä hänen pitää kontrolloida. Ennen kuin nuori voi aidosti oppia olemaan oma pystyvä itsensä on hänen opittava tuntemaan itsensä ja tiedostamaan mikä tekee hänestä juuri hänet. (Kelttikangas-Järvinen 2008, 277.) Nuoren tuntiessa itsensä hän pystyy luotsaamaan itseään tavoitteidensa mukaisesti oikeaan suuntaan (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 149).

Itsetunto on kokemus omasta kyvykkyydestä, hyvyydestä ja riittämisestä. Itsetunto ei ole pysyvä tila, vaan itsetunto voi vaihdella erilaisten kokemusten ja kohtaamisten myötä: miten meitä on kohdattu, miten meihin on luotettu, miten meitä on kannustettu ja minkälaista palautetta olemme saaneet. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 149.) Terveellä itsetunnolla varustettu nuori pystyy kestävästi pettymyksiä, suvaitsemaan erilaisuutta ja tuntemaan empatiaa muita kohtaan. Terveeseen itsetuntoon liittyy myös kyky luottaa omiin kykyihin ja taitoihin sekä saattaa aloitetut asiat loppuun saakka. Terveen itsetunnon omaava nuori kunnioittaa itseään ja muita sekä uskaltaa rohkeasti olla oma itsensä. Ongelmatilanteista selviäminen ja asioiden tärkeysjärjestykseen laittaminen kuuluu myös terveeseen itsetuntoon ja itsetuntemukseen. Epäonnistumisia ja elämänsotkuja tulee jokaiselle ja taito onkin siinä, että niiden jälkeen nousee ylös, kerätään voimat, jatketaan matkaa ja luotetaan siihen, että oma jalat kantavat. (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 1998, 58, 69.) Hyvän itsetunnon omaava nuori tiedostaa omat haasteensa ja negatiiviset ominaisuutensa, mutta voitolle jää silti käsitys omista vahvuuksista ja positiivisista ominaisuuksista. Hyvän itsetunnon omaavan minäkuva on totuudenmukainen. Heikkouksien ja puutteiden myöntäminen ei romuta nuoren itseluottamusta tai aiheuta pitkittynyttä ahdistusta. (Kelttikangas-Järvinen, 1994, 17.) Itsetunnon haasteet kuuluvat usein nuoruusikään, kun nuoren itsetuntemus ja identiteetti ovat vasta kehittymässä. Terve itsetunto auttaa itenäistymässä olevaa nuorta tekemään oikeita valintoja ja luottamaan omiin kykyihinsä sekä jatkaa eteenpäin epäonnistumisenkin tullessa.

Itsetunnosta puhuttaessa on tärkeää puhua myös siitä mitä se ei ole. Itsetunto ei ole sama asia kuin korkea vaatimustaso, suoriutuminen ja itsevarma käytös. Usein ajatellaan, että juuri nämä asiat kuvastavat vahvaa itsetuntoa, mutta usein korostuneen itsevarma käytös voi yhtä hyvin kätkeä epävarmuutta ja heikkoa itsetuntoa. (Kelttikangas-Järvinen, 1994, 75.)

Itseään aidosti arvostava nuori ei anna muiden kohdella häntä huonosti. Itseään arvostavalle nuorelle on selvempää ilmoittaa rajansa tai poistua paikalta, jos kohtaa epäsopivaa käytöstä itseään kohtaan. (Jääskinen & Pelliccioni 2017, 150.) Omista rajoista huolehtimista sekä oman voinnin ja elämänlaadun huolehtimista omien valintojen avulla voidaan kutsua myös jäämäkkyudeksi. Jämäkkyys on aktiivista ja vastuullista otetta omaan elämään ja sen tapahtumiin. Jämäkkyyteen sisältyy oikeus ilmaista omia mielipiteitään ja tunteitaan, mutta samalla se pysyy ei aggressiivisena sosiaalisena viestintänä. Jämäkkyä ihminen puolustaa omia oikeuksiaan ja mielipiteitään loukkaamatta tahallisesti muiden tunteita tai oikeuksia. Jämäkkyys on suhtautumistapa, joka jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa auttaa pitämään huolta omista tarpeista ja oikeuksista muita ihmisiä polkematta. (Lipponen, Litovaara & Katajainen. 2016, 75-76.)

Itsenäistymisen kynnyksellä olevan nuori kaipaa arvostusta. Nuori kaipaa tulla kohdelluksi kuin toinen aikuinen ja haluaa, että myös hänelle jaetaan vastuuta. Tunne siitä, että nuoreen luotetaan on ensisijaista itsetunnon tukemisessa. Nuorelle on uskallettava antaa mahdollisuus kokeilla miten omat jalat kantavat. Tärkeää on kuitenkin pitää ovi auki kotiin: kysymyksille, turvan hakemiselle ja viivähtämislle. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 263.) Sijaishuoltoyksiköistä itsenäistyneille nuorille ei kuitenkaan ole itsestään selvää, että itsenäistymisen tukijoukoissa on kotia, jossa voi välillä käydä täyttämässä turvavarastot ja hakemassa neuvoa sulakkeiden vaihtoon. Sijaishuoltoyksikkö jää usein kokonaan pois nuoren elämästä täysi-ikäistymisen jälkeen, joten tärkeää olisi, että nuoren muu läheisverkosto saataisiin pidettyä nuorta lähellä läpi sijoituksen. Sijaishuoltoyksiköstä itsenäistyneet nuoret saavat usein tukea jälkihuollon työntekijältä, mutta hätä harvoin tulee kello kaulassa arkipäivisin, vaan juuri iltaisin tai viikonloppuisin, jolloin työntekijät eivät usein ole saatavilla.

Nuorten kanssa tehtävässä kasvatustyössä on tärkeä muistaa kehujen, myönteisen palautteen annon ja kiitoksen olevan pääraaka-aineita hyvän itsetunnon rakentumiseen. Tarpeen mukaan aikuisten on hyvä jopa etsiä tilaisuuksia osoittaa arvostusta ja antaa myönteistä palautetta. Niitä ei tarvitse pihdata tai säännöstellä, koska arvostusta ja kehuja ei voi olla liikaa. Aikuisten on hyvä välillä myös etsiä nuorelle tilaisuuksia onnistumiseen ja osaamiseen. Nuorta on kannustettava ja tuettava löytämään hänelle sopiva vaatimustaso ja tuotava esiin sen olevan juuri oikea. Liian korkea vaatimustaso saattaa vaurioittaa nuoren itsetuntoa, joten puutteidenkin suvaitseminen on ensisijaisen tärkeää hyvän itsetunnon rakentumisen tukemisessa. (Määttä 2007, 225.) Sijaishuollossa asuvan nuoren itsetunnon ja identiteetin tukeminen ei aina tarvitse terapiaa tai kuntoutusohjelmia. Usein paras menetelmä siihen on se, että nuoret saavat sydämellään ja elämäkokemuksensa rikastuttavalla ymmärryksellään työtä tekevien aikuisten tuomaa turvaa ja vahvistusta siitä, että he ovat hyviä ja tärkeitä ihmisiä. (Pölkki 2008, 174.)

Sijaishuoltoyksikön ohjaajien tärkeä tehtävä on olla tukemassa nuorta kehittämään omaa positiivista identiteettiään. Kuvioon 2 on kuvattu Steinin (2005) listattamia keinoja.

1. Nuorten kokema hoito ja kiinnittyminen läheisiin ohjaajiin
2. Nuoren oma tietämys ja ymmärrys omasta taustastaan ja henkilökohtaisesta historiastaan.
3. Nuoren kokemus siitä, miten muut ihmiset havaitsevat heidät ja reagoivat heihin.
4. Miten nuoren näkevät itsensä ja mahdollisuutensa vaikuttaa sekä muokata omaa elämäntarinaansa. (Stein 2005, 10)

KUVIO 2. Nuoren identiteetin tukemisen keinoja (Stein 2005).

Osalla sijaishuollossa olevista tai olleista nuorista on hyvin suuria haasteita minuutensa ja identiteettinsä suhteen (Pölkki 2008, 167). Identiteetin muodostuminen on osa itsensä tuntemista. Identiteetti on ihmisen oma käsitys siitä, mikä on hänelle tyypillistä, minkälainen hän on, mitä hän tavoittelee ja arvostaa, sekä mitkä ovat hänen vahvuutensa ja heikkoutensa. Vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa on perusta identiteetin muodostumiselle. Identiteetin muodostuminen kestää kauan ja identiteetti saattaa muuttua vielä aikuisenakin tärkeiden elämän-

vaiheiden tai elämänmuutosten myötä. Vahva ja kestävä identiteetti ei ole itsessään selvyys ja optimaalista olisikin, että ihminen rakentaisi identiteettinsä itse omien kokemustensa ja ratkaisujensa pohjalta. Erityisesti nuoruusiässä haasteeksi muodostuu se, ettei nuori ala rakentamaan identiteettiään muiden ihmisten odotuksista ja arvostuksista. (Kelttikangas-Järvinen 2008,176-179.)

Vahvaa identiteettiä ja elämäntilannetta kuvaillaan usein hyvin samanlaisin kuvauksin ja ne ovatkin lähellä toisiaan. Identiteetti on vahva silloin, kun ihminen tuntee pystyvänsä toteuttamaan itseään, elää sopuossuinnussa omien valintojensa ja arvojensa kanssa ja tarpeen vaalissa pystyy seisomaan niiden takana ristiriitaisissakin tilanteissa. Vahva identiteetti auttaa kestäämään muutoksia, vaikeuksia ja paineita. (Kelttikangas-Järvinen 2008,176-179.) Usein sijaishuoltoyksiköstä itseenäistyneillä nuorilla on haasteita juuri näiden asioiden kanssa ja siksi onkin ensisijaisen tärkeää, että sijaishuollon aikana lasten ja nuorten kanssa keskityttäisiin vahvan identiteetin muodostamiseen. On kuitenkin hyvä muistaa, että myös vahva identiteetti saattaa joskus rakoilla. Nykypäivän vaatimukset, kritiikki ja erilaisuuden hyväksymisen väheneminen saattavat horjuttaa vahvaakin identiteettiä (Kelttikangas-Järvinen 2008, 281). Myös tämä puoli on tärkeää pitää keskusteluissa avoimena erityisesti identiteettiään vielä rakentavien lasten ja nuorten kanssa.

3.2.2 Voimavarat itsenäistymisen tukena

Voimavaralla voidaan tarkoittaa ihmisen sisäistä voimantunnetta, jonka avulla ihminen kykenee tekemään ponnisteluja vaativia asioita. (Rönkkö & Rytönen 2010, 192-193.) Nuoren itsenäistymisen ja oman elämäntilannan kannalta omien voimavarojen löytäminen on erityisen tärkeää.

Voimavarakeskeisestä työotteesta (Empowerment) on keskusteltu jo vuosia ja se onkin juurruttanut itsensä tiiviisti sosiaali- ja terveyspalveluiden eri kentille. Voimavarakeskeisessä työotteessa on tarkoitus keskittyä asiakkaan elämän myönteisiin ja kantaviin asioihin sekä hahmottaa asiakkaan vahvuuksia. Työskentelyllä on tarkoitus vahvistaa asiakasta tekemään omia ratkaisuja oman elämänsä suh-

teen ja mahdollisesti rikkoa mahdollisia esteitä. Voimavarakeskeisessä työt-
teessa perusolettamuksena on, ettei asiakkaan ongelmien ja epäonnistumisten
korostaminen vie asiakkaan tilannetta rakentavasti eteenpäin, vaan voi pahim-
millaan vain heikentää oman hallinnan tunnetta. (Payne 2014, 294; Rönkkö &
Rytkönen 2010, 189.)

Sijaishuoltoyksiköissä tehdyssä työskentelyssä voimavarakeskeisyys on erityi-
sen tärkeä asia, koska sijaishuolto jo itsessään mielletään usein negatiiviseksi
asiaksi ja asian ympärillä leijuu usein vastentahtoisuuden ilmapiiri. Siksi onkin
ensisijaisen tärkeää keskittyä nuoren asioita eteenpäin suuntaaviin asioihin ja
nuoresta itsestään löytyviin voimavaroihin. Voimavaroiksi voidaan nimetä myös
erilaisia taitoja, ihmissuhteita, kykyä tuntea erilaisia tunteita, kykyä pitää omista
rajoistaan kiinni, positiivinen asenne, unelmat, tavoitteet ja oma hallinnan tunne.
(Rönkkö & Rytkönen 2010, 192-193.) Seuraavassa kuviossa 3 on koottu erilaisia
voimavaroja, jotka voivat olla mukana vahvistamassa nuorta.



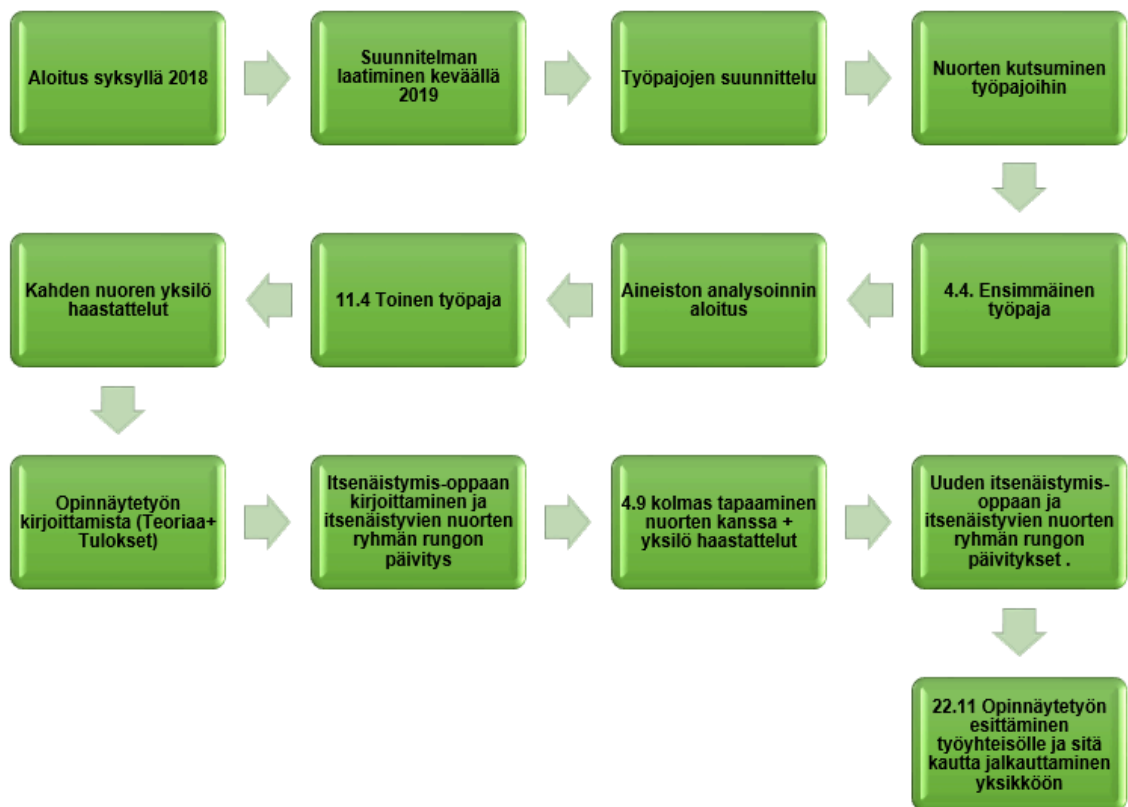
KUVIO 3. Nuorten voimavarat. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 192-193.)

Sijaishuoltoyksikön nuorten kanssa tehtävässä voimavaratyöskentelyssä nuor-
ten itsemäärämisoikeus, osallisuus ja työskentelyn avoimuus ovat aivan keskei-
siä seikkoja onnistuneeseen työskentelyyn. (Payne 2014, 294-295.) Nuoren voi-
mavarojen ja elämäntaitojen edistäminen sijaishuollossa tapahtuu muun

muassa niin, että nuorta tuetaan arkipäivän rutiineissa toimimiseen, ohjataan häntä noudattamaan sääntöjä, asetetaan hänelle rajoja, korostetaan hänen vahvuuksiaan ja ohjataan häntä mieleisiin harrastuksiin. Etenkin nuoren asioihin painutuva omaohjaaja voi olla nuorelle erityisen tärkeä voimavaroja kartuttava tuki. (Pölkki 2008, 174.) Ohjaajien on validoitava nuoren omaa kokemusta ja tunnetta sekä samalla vahvistaa nuoren pystyvyyttä ja itsetuntoa. Vaikka voimavarakeskeisessä työotteessa suunnataan katse tulevaan ja keskitytään ratkaisuihin, tarkoituksena ei ole kätkeä tai piilotella käsillä olevia ongelmia. (Payne 2014, 294-295.) Niihin ei kuitenkaan jäädä mylläämään, vaan nuorta ohjataan omien voimavarojen keinoin miettimään ratkaisuja eteenpäin ja ottamaan rohkeasti osaa oman elämänsä päätösten tekijänä.

4 OPINNÄYTETYÖN AINEISTON KERUU JA ANALYYSI

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena toimintatutkimuksena, johon kutsuttiin yhdeksän erityisyksiköstä itsenäistynyttä nuorta. Nuoret kutsuttiin kahteen työpajailtaan keväällä 2019 ja jatkotyöpajaan syksyllä 2019. Keräsimme aineistoa järjestämällä kolme kokemusasiantuntijaryhmän työpajaa, joissa yhdessä itsenäistyneiden nuorten kanssa kokosimme nuorten kokemukset ryhmästä ja ideoimme erityisyksikön itsenäistymistyötä. Työpajojen vetäjinä toimimme me opinnäytetyön tekijät, mutta saimme avuksemme myös kolmannen ohjaajan ensimmäiselle tapaamiskerralle. Alla olevassa kuviossa 4 on havainnollistettu opinnäytetyön aikataulu ja eteneminen syksystä 2018 syksyyn 2019.



KUVIO 4. Opinnäytetyön eteneminen

4.1. Laadullinen toimintatutkimus

Teimme tutkimuksen laadullisena toimintatutkimuksena. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ilmiöitä eikä laadullinen tutkimus perustu lukuihin vaan lauseisiin ja sanoihin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan yksittäistä asiaa, kun taas määrällisessä tutkimuksessa tutkitaan useita asioita. Laadullista

tutkimusta tehdessä tutkija kerää aineistoa ja analysoi sitä samalla eivätkä nämä ole toisistaan irrallisia vaiheita. Laadullisessa tutkimuksessa ihmisten kokemukset ja näkemykset sekä asioiden merkitykset ovat tutkijan kiinnostuksen kohteena. (Kananen 2014, 21-22.) Päädyimme tekemään opinnäytetyön laadullisena tutkimuksena, koska haastateltavia nuoria oli määrällisestä vähän ja halusimme toteuttaa tutkimuksen toimintatutkimuksena mahdollisimman nuorilähtöisesti matalan kynnyksen työpajoina. Myös valitsemiemme teoreettisten viitekehysten, kuten elämänhallinnan ja itsenäistymisen näkökulmasta laadullinen tutkimusote oli luonteva valinta.

Toimintatutkimuksen avulla on olennaista uuden tiedon tuottamisen lisäksi edistää ja kehittää erilaisten asioiden tilannetta mahdollisimman reaaliaikaisesti. (Kuula 1999, 11.) Toimintatutkimukseen osallistuvat henkilöt otetaan mukaan tutkimukseen aktiivisina osallistujina. Toimintatutkimuksen avulla on tarkoitus etsiä ratkaisuja erilaisiin haasteisiin ja ongelmiin. (Kuula 2006, 41.) Amerikkalaista sosiaalipsykologi Kurt Lewinia pidetään toimintatutkimuksen kehittäjänä. Toimintatutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat: ongelma-keskeisyys, muutosprosessissa sekä tutkija että tutkittava ovat aktiivisina toimijoina, yhteistyö tutkijan ja tutkittavien välillä sekä käytäntöön suuntautuminen. (Kuula, 2006, 41-42.) Opinnäytetyömme on hyvin käytännön läheinen ja nuorten kanssa yhteistyössä toteutettava ja siitä syystä toimintatutkimuksellisuus oli mielestämme paras valinta laadullisen tutkimuksen pohjalta tutkimusmuodoksi.

4.2 Aineiston keruumenetelmät

Tiedon keruu työpajoissa toteutettiin osallistuvan havainnoin keinoin sekä nuorten tuottamasta kirjoitetusta materiaalista sekä digimateriaalista työpajoissa. Tapaamisissa kerättiin tietoa digisovelluksilla, avoimella ryhmähaastattelulla ja pohdittiin yhdessä nuorten kanssa kehittämiskohteita ja kehittämistapoja. Avoimessa ryhmähaastattelussa otimme huomioon sekä sanallisesti että kirjoitetusti kerättävän tiedon. Tiedonkeruun toteutimme niin, että toinen meistä vei haastatteluja eteenpäin ja toinen keskittyi enemmän kirjaamaan ja tekemään havaintoja. Toimimme kaikissa tapaamisissa samalla työnjaolla. Kirjasimme ylös nuorten esiin nostamat asiat, suoria sitaatteja sekä nuorten näkökulmia asioista. Tutkijan roolimme työpajoissa oli samalla osallistuvaa havainnointia. Haastattelimme myös

avoimella haastattelulla kahta nuorta erikseen, jotka eivät päässeet yhteisiin tapaamisiin paikalle.

Osallistuvalla havainnoilla tarkoitetaan tutkimuksen toteuttamista niin, että tutkija toimii aktiivisesti tutkimukseen osallistujien kanssa. Osallistuvassa havainnoinnissa sosiaalinen vuorovaikutus nousee tärkeäksi osaksi tiedon hankintaa. Osallistavien tutkimusmenetelmien yhteinen ajatus on nostaa esille tutkimukseen osallistuvien henkilöiden tiedon arvostamisen sekä ajatuksen siitä, että jokaiseen asiaan on enemmän kuin yksi oikea vastaus. Yksi periaate osallistuvissa tutkimusmenetelmissä on, että asioiden eri näkökulmat tulevat parhaiten esille, kun keskustelua käydään ryhmässä. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijan tulee muistaa, että hän ei ole tullut tilaisuuteen opettamaan tutkimukseen osallistujia vaan oppimaan itse asiasta. (Tuomi&Sarajärvi 2018, 94-96.) Tutkimuksissa havainnoinnin käyttäminen tutkimusmenetelmänä on perusteltua sellaisissa tilanteissa, joissa tutkittavasta asiasta ei ole tietoa tai asiasta olevaa tietoa on vain vähän. (Kananen 2014, 81.) Työpajoissa keräsimme tietoa myös havainnointien kautta havainnoimalla nuorten toimintaa samalla, kun kirjoitimme ylös myös heidän sanallisesti kertomia asioita.

Avoimessa haastattelussa tutkimuksen suuntaa ei määrää viitekehys vaan haastattelu on ilmiökeskeinen. Avoimen haastattelun ajatuksena on, että tutkittavasta ilmiöstä on jo tietoa, joka helpottaa tutkijaa hahmottamaan tutkittavaa ilmiötä. Avoimessa haastattelussa tutkijan intuitiiviset ja kokemusperäiset väliintulot ja lähestymiset sallitaan. Tutkijan tulee pitää haastattelu kasassa ja samalla antaa haastateltavan henkilön puhua asioista vapaasti. (Tuomi&Sarajärvi 2018, 88-89.) Valitsimme avoimen haastattelun haastattelu muodoksi, koska arvioimme sitä kautta saavamme nuorilta parhaiten monimuotoisia vastauksia.

Ryhmähaastattelussa tutkijan tulee muistaa ryhmätilanteen vaikutus ja mahdollisuus siihen, että vahvemmat persoonat saattavat dominoida vastauksillaan aineistoa. Ryhmähaastattelussa ryhmä voi olla kokonaisuudessa tietoa lisäävä tai vähentävä. Tämä riippuu ryhmän koostumuksesta eli henkilöiden persoonallisuuden piirteistä. (Kananen 2014, 92.) Olimme valinneet työpajoihin kutsuttavat nuo-

ret omalla harkinnanvaraisella otannalla. Otimme huomioon nuorten kutsumisessa sen, että tunnemme nuoret entuudestaan sekä sen, että tiesimme ennalta heidän pystyvän hyvään ryhmätyöskentelyyn yhdessä.

Kaksi kutsutuista nuorista ei pystynyt osallistumaan yhteisiin toimintapajoihin, mutta halusivat olla ehdottomasti mukana erityisyksikön kehittämistyössä. Toinen meistä kävi haastattelemassa nuoria erikseen työpajojen jälkeen huhtikuun puolivälissä sekä syksyn työpajan jälkeen. Nuorten kanssa käytiin läpi Kahoot-visan kysymykset ja nuoret pääsivät vastaamaan Kahoot- visaan paperilla. Nuoria haastateltiin samoista aiheista, mitä työpajoissa oli käyty läpi liittyen itsenäistymiseen, elämänhallintaan ja erityisyksikön itsenäistymistyöhön.

Nuoret vastasivat omaan kokemukseensa pohjaten kysymyksiin ja antoivat hyviä kehittämisideoita itsenäistyvien nuorten kanssa tehtävään työhön liittyen. Haastattelut kestivät noin tunnin.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analysoinnin päätimme tehdä sisällönanalyysin avulla. Aineiston analysoinnin jälkeen tarjosimme nuorille mahdollisuutta tulla vielä kolmanteen tapaamiseen, jossa kävimme tutkimustulokset läpi ja tarkastelimme tuotoksia. Näin nuorilla oli mahdollisuus tulla keskustelemaan vielä siitä, kohtaavatko tutkimuksesta saamamme tulokset ja tuotokset heidän ajatuksiaan siitä, mitä työpajoissa on tutkittu ja havaittu.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää paremmaksi erityisyksikön itsenäistymistyöskentelyä, jolloin keräämämme aineisto liittyi aikaisemminkin käytössä olleeseen itsenäistyvien nuorten ryhmän materiaaliin. Teimme aineiston analysointia tapaamiskertojen välillä, jotta pystyimme keskittymään nuorten eniten esille nostamiin haasteisiin itsenäistymiseen liittyen. Päätimme yhdistää tutkimuskysymysten vastaukset yhteen sisällönanalyysiin. Vastausten yhdistäminen yhdeksi sisällönanalyysiksi mahdollisti vastausten tiivistämisen tapaamiskertojen välillä sopivan kokoisiksi aihekokonaisuuksiksi. Keräsimme analysoitavaksi ensimmäiseltä kerralta nousseet asiat Kahoot- visasta, AnswerGardenista sekä

haastatteluista liittyen itsenäistymiseen ja nuorten kokemukseen siitä, mitä asioita on käsitelty ja mitä olisi hyvä käsitellä. Sen avulla saimme nostettua esiin toiselle tapaamiskerralle 6 teemoiteltua alaluokkaa eli pääotsikkoa, joista nuorten kanssa jatkoimme keskustelua toisella tapaamiskerralla.

Sisällönanalyysin teimme ensin pelkistäen ja sitten ryhmitellen ensimmäiseltä kerralta esille nousseet asiat samaa tarkoittaviin lokeroihin “alkuperäisaiheiksi”. Pelkistykseen eli redusoimiseen tarkoituksena on karsia aineistosta pois epäolennaiset asiat. Pelkistyksellä voidaan tarkoittaa asioiden tiivistämistä tai pilkkomista pienempiin osiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-123.) Pelkistysten jälkeen aloitimme klusteroinnin, jonka avulla saimme jaoteltua aiheet kuuteen alaluokkaan. Klusteroinnilla tarkoitetaan asioiden ryhmittelyä. Samaa tarkoittavat asiat ryhmitellään omiksi ryhmiksi, jonka jälkeen ryhmät eli alaluokat nimetään alaluokan sisältöä kuvaavalla nimellä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124).

Tässä kohtaa sisällönanalyysiä tulimme siihen tulokseen, että yläluokaksi käsitteellistämässä nousi ainoastaan itsenäistyminen. Emme lähteneet pohtimaan muita yläluokkia, sillä meidän opinnäytetyömme kannalta itsenäistyminen oli looginen yläluokka. Käsitteellistäminen eli abstrahointi tehdään klusteroinnin jälkeen. Abstrahointi vaihetta jatketaan sisällönanalyysissä niin kauan kuin se on aineiston näkökulmasta mahdollista ja järkevää. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125.) Alla olevassa taulukossa on kuvattu esimerkki aineiston analyysistamme.

TAULUKKO 1. Analysoimastamme aineistosta esimerkki

Peruskäsitteet	Alaluokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> • Asunnon hankinta • Muutto • Asunnosta huolehtiminen • Vakuutukset • Siisteys 	Asunto/koti	Itsenäistyminen

Toisen tapaamiskerran jälkeen kokosimme nuorten kertomat kokemukset sekä kehitysajat yhteen. Kirjoitimme tulokset ylös tapaamiskertojen välissä tehdyn sisällönanalyysin tuomien yläluokkien mukaisesti, jolloin aineistoa on helpompi lukea.

4.4 Opinnäytetyön käynnistys ja toteutus

Aloitimme opinnäytetyön käynnistuksen pohtimalla keitä erityisyksiköstä itsenäistyneitä nuoria työpajoihin kutsumme ja keihin nuoriin saisimme yhteyden. Halusimme rajata kutsuttavat nuoret siten, että osallistuvat nuoret olisivat aikanaan osallistuneet erityisyksikön itsenäistyvien nuorten ryhmään sekä tiesimme nuorten pystyvän toimimaan ryhmänä. Osaan nuorista tiesimme saavamme yhteyden, koska he ovat jääneet yrityksen avohuollon jälkihuoltopalveluiden asiakkaiksi. Näiden nuorten kautta uskoimme saavamme yhteyden myös moniin muihin nuoriin ja näin myös kävi. Lopulta kutsuttavien nuorten listaan löytyi yhdeksän nuorta, jotka ovat itse halunneet ylläpitää kontaktia erityisyksikköön täysi-ikäistymisensä jälkeen, esimerkiksi osallistumalla erityisyksikön jouluruokailuihin. Halusimme myös ylläpitää ajatusta pienestä ryhmästä, jotta keskustelut saataisiin pidettyä avoimina. Työpajojen pitopaikaksi valitsimme yrityksen toimitilat, jossa on olohuonemainen sohvaryhmä pöytineen.

Lähetimme kirjeitse ja sähköpostitse yhdeksän kutsua (Liite 1) sekä keskustelimme muutamien nuorten kanssa viestein työpajojen tavoitteesta ja sisällöistä. Teimme työpajoja edeltävien viikkojen aikana paljon työtä rohkaistaksemme ja kannustaaksemme nuoria osallistumaan työpajoihin. Kyydityksestä sovimme muutamien nuoren kanssa ja kuljetusta tarjosimme myös muutamalle nuorelle. Saimme kuulla, ettei kaksi nuorta ole paikkakunnalla kyseisinä iltoina, mutta he halusivat olla kehitysprojektissa mukana muulla tavoin. Heidän kanssaan sovimme yksilökeskustelut/haastattelut toiselle paikkakunnalle. Ennen ensimmäistä työpajaa suunnittelimme toimintarunon (Liite 2) kevään molemmille päiville. Syksyn tapaamisen rungon suunnittelimme kevään tapaamisten jälkeen.

4.4.1 Kokemuksia itsenäistymisestä -kokemusasiantuntijatyöpaja

Päivää ennen ensimmäistä työpajaa olimme saaneet kolme ilmoittautumista, mutta muutamalta nuorelta kuulimme, että muitakin olisi tulossa. Peltipizzat valmistimme jo edellisenä iltana valmiiksi. Ruuan merkitys terapeutisessa lasten ja

nuorten hoidossa on kiistaton. Ruoan tärkeyttä korostetaan usein traumaperäisten kiintymyssuhde ongelmien hoidossa, esimerkiksi vuorovaikutteisessa kehityopsykoterapiassa (DDP:ssä). DDP:ssä ajatellaan, että ruoalla on keskeinen asema ihmissuhteiden rakentumisessa ja ylläpidossa sekä toipumisessa. Hoiva- ja ihmissuhdetyön välineenä ruoka voi tarjota ravitsemusta, itsetunnon tukemista ja korjaamista, elämänhallintaa, edistää luottamusta ja ennakoitavuutta. Ruuan kautta hoito ja huolenpito tulee näkyväksi, eikä jää vain sanoiksi. (Dorren, Emond, McIntosh & Punch 2014, 7, 41.) Monille sijaishuollosta lähteneille nuorille juuri yhteiset ruokahetket ovat jääneet parhaiten mieleen positiivisina muistoina. Myös yhdessä ruuan tekeminen on ollut nuorille mieluista ja merkittävää. Ruuan avulla nuoria on helpompi motivoida ja ruoka luo jo itsessään rennon ja avoimen ilmapiirin.

Lopulta ensimmäiseen työpajaan osallistui kolme nuorta. Työpajaa oli pitämässä meidän kahden lisäksi erityisyksikömme vastaava ohjaaja, joka oli kaikille nuorille tuttu. Halusimme luoda työpajaan avoimen ja viihtyisän tunnelman, jossa kaikkien osallistujien on helppo puhua ja esittää omia ajatuksiaan. Tunnelman muotoiluun käytimme ruokatarjoilua, mukavasti sohvilla istumista sekä omaa tuttavallista ja positiivista vuorovaikutusta nuorten kanssa.

Rantanen 2016 on kuvaillut tunnelmamuotoilun olevan ajattelufilosofia, joka tarjoaa ymmärtämisen, suunnittelun ja tuottamisen työkaluja ja välineitä. Tunnelmaan vaikuttavat monet tekijät ja tunnelman luomisen peruselementeiksi onkin nimetty: ympäristö, tapa toimia ja vuorovaikutus. Tunne ja tunnelma turvallisuudesta sekä luottamuksesta luodaan usein parhaiten juuri onnistuneen ja hyväksyttävän vuorovaikutuksen avulla. Tunnelma syntyy ajatuksista, tunteista ja aistikokemuksista. Me aistimme maailmaa kuulemalla, näkemällä, haistamalla, maistamalla ja tuntemalla. (Rantanen 2016, 123-124.)

Aloitimme työpajan pizzatarjoilulla, jonka aikana ihailimme ja tutkimme valokuvia, joita nuorista oli otettu sijoituksen aikana. Valokuvat saivat aikaan naurahduksia, hymyjä ja positiivisella tavalla hieman ujoja noloistumisia. Pizzan syönnin ohessa kävimme läpi työpajojen tarkoitusta ja tavoitteita. Ensimmäisen työpajakerran tavoite oli pääasiassa aiheeseen virittäytyminen, nuorten ajatusten esille nosto ja tapaaminen pidettiin keskustelevaisena.

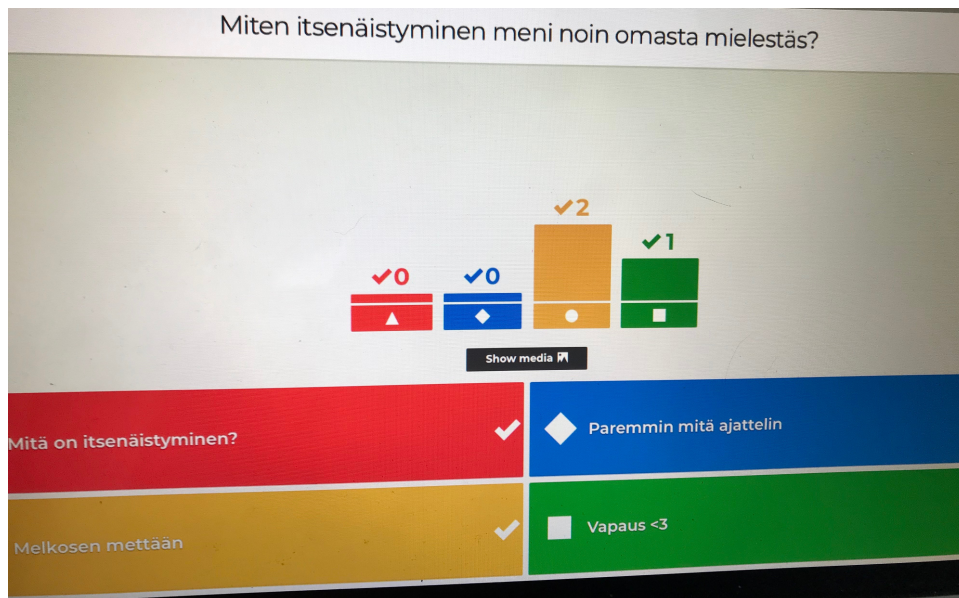
Toiminnallisen työskentelyn aloitimme Kahoot –visalla, johon olimme laatineet kuusi itsenäistymiseen liittyvää kysymystä, joiden tarkoitus oli auttaa virittäytymään aiheeseen, luoda rentoa tunnelmaa sekä kerätä tietoa siitä, miten nuoret kokivat itsenäistymisen jälkeisen itsenäisen elämän. Kahoot -visa ei näytä kuka on antanut minkäkin vastauksen vaan listaa numeroina mitä vastauksia on annettu, jolloin kaikki pystyivät vastaamaan anonyymisti.

TAULUKKO 2. Kahoot-visan kysymykset, vastausvaihtoehdot ja vastausten määrät olivat seuraavat:

KYSYMYKSET	VASTAUKSET
Miten itsenäistyminen meni noin omasta mielestä?	
• Mitä on itsenäistyminen?	0
• Paremmin mitä ajattelin	1
• Melkosen mettään	3
• Vapaus <3	2
Mitkä asiat tuottivat hankaluutta eniten?	
• Raha-asiat	4
• Päihteet	1
• Yksinäisyys tai huono kaveriporukka	0
• Mielen hankaluudet (masennus, ahdistus jne.)	1
Tunsitko saavasi riittävästi tukea ja neuvoja ennen täysi-ikäistymistä?	
• Joo sain	4
• Olisin tarvinnut vähän enemmän	1
• En saanut	1
• En olisi ollut valmis vastaanottamaan enempää	0
Millaista itsenäistyminen mielestäsi oli?	
• Vapauttavaa	1

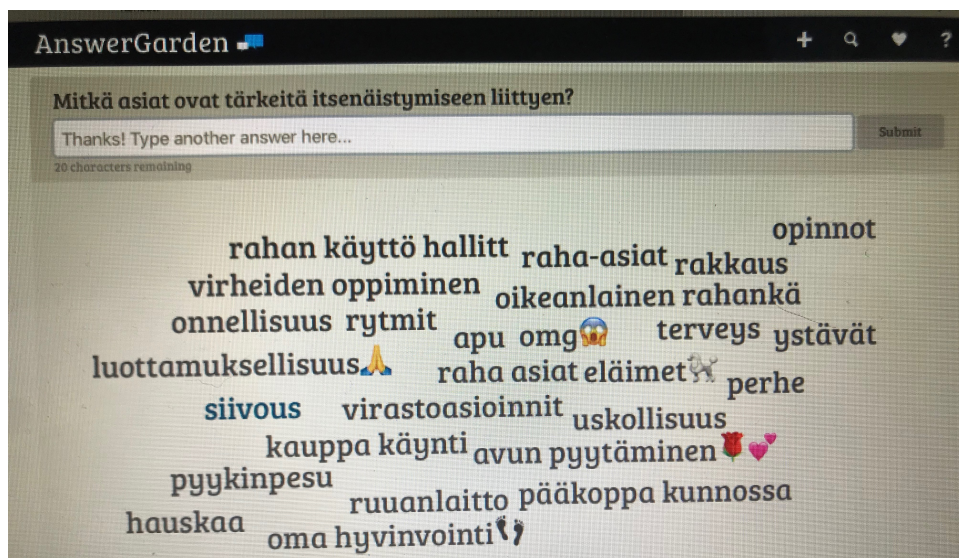
• Pelottavaa	1
• Jännittävää	2
• Mahtavaa	2
Mistä asioista ohjaajien pitäisi puhua nuorten kanssa ennen itsenäistymistä?	
• Pikavipeistä ja luottotiedoista	2
• Turvataidoista (esim. Someen liittyen)	0
• Päihteistä	0
• Avun pyytämisestä	4
Mitkä asiat hallitsit mielestäsi parhaiten itsenäistyessä?	
• Siivoukseen	3
• Ruuanlaittoon	1
• Raha-asiat	0
• Virastoasiointit	2

Kahoot –visan jälkeen keskustelimme muun muassa siitä, millaista yksiköstä oli itsenäistyä. Kertasimme samalla sijaishuoltoyksikön itsenäistymisryhmässä käytyjä aiheita ja keskustelimme “laitostumisen” haasteista. Pohdimme keskustelussa myös, jäikö sijaishuoltoyksikön itsenäistymistyöskentelyssä sellaisia aiheita kokonaan käsittelemättä, jotka ovat tulleet esiin vasta täysi-ikäistymisen jälkeen.



KUVA 1. Kahoot- näkymä ensimmäisellä tapaamiskerralla tehtyjen kyselyiden vastauksista.

Tapaamisen lopuksi nuoret tekivät AnswerGarden sovelluksella sanapilven, jonka kysymyksenä oli: "Mitkä asiat ovat tärkeitä itsenäistymiseen liittyvien?" Nuoret tekivät sanapilven käyttäen kännyköitään ja sanapilvinäkymä oli siirretty television ruudulle. AnswerGardenissa nuoret pystyivät lähettämään vastauksensa niin, ettei siitä selviä kuka on minkäkin sanan/asian kirjoittanut näytölle.



KUVA 2. AnswerGardeniin tehty sanapilvi ensimmäisellä kerralla.

Nuoret osallistuivat aktiivisesti sanapilven tekemiseen. AnswerGardenin sanapilven valmistuttua suunnittelimme vielä nuorten kanssa ruuan seuraavalle kerralle ja nuorten ehdotuksen mukaan päätettiin valmistaa tortilloja. Samalla vedimme

lyhyesti yhteen ensimmäisen tapaamiskerran ja kiitimme nuoria osallistumisesta tapaamiseen.

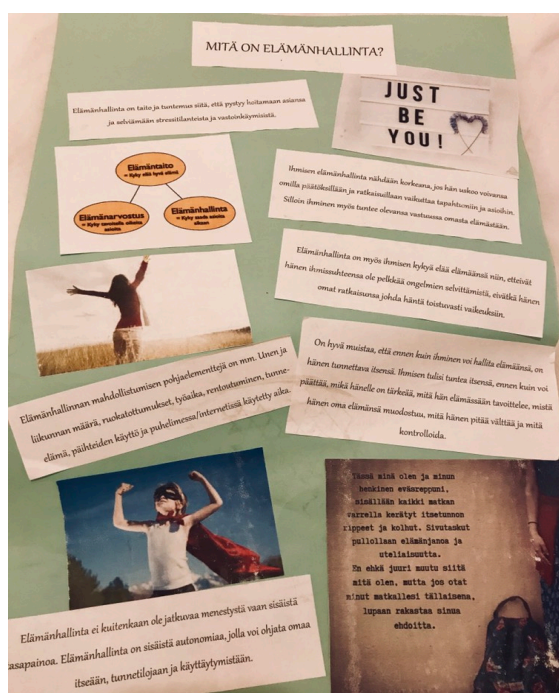
4.4.2 Elämänhallintaa kehittämässä -kokemusasiantuntijatyöpaja

Toiseen asiantuntijapäivään osallistui myös kolme osallistujaa, mutta yksi nuori jäi pois ja yksi uusi nuori pääsi tällä kerralla osallistumaan, vaikka ei ensimmäiselle kerralle päässytäkään. Työpajan aluksi valmistimme ja söimme tortilloja, katselimme vielä lyhyesti valokuvia ja jaoinme nuorten omat valokuvat heille itselleen. Uudelle nuorelle kerrattu työpajan tarkoitus ja tavoite. Uusi nuori vastasi edellisellä tapaamiskerralla olleeseen Kahoot –visaan.



KUVA 3. Tarjoilut toisella tapaamiskerralla.

Jatkoimme työpajaa tutustumalla elämänhallintaan käsitteenä ja pohdimme asioita mitkä vaikuttavat elämänhallintaan positiivisesti ja mitkä negatiivisesti. Olimme tehneet elämänhallinnasta posterin, johon olimme asettelleet lyhyitä selityksiä, lauseita ja kuvia elämänhallintaan liittyen. Posterilla halusimme vielä selkiyttää elämänhallinnan käsitettä ja helpottaa käsitteen hahmottamista, kun tietoa tulee puheen lisäksi myös konkreettisesti nähtäväksi.



KUVA 4. Mitä on elämänhallinta? -poster

Nuoret tekivät kännyköillään AnswerGarden sanapilven kysymyksellä: “Mitkä asiat tukevat hyvää elämänhallintaa?” Nuoret kirjasivat AnswerGardeniin myös ystäviensä nimiä ja siitä syystä emme laittaneet kuvaa toisesta sanapilvestä tähän kirjalliseen tuotokseen. Nuoret kirjasivat AnswerGardeniin seuraavat asiat, jotka voitiin huomioida tutkimuksessa: ruoka, ystävät, selkeät tulevaisuuden suunnitelmat, kavereiden hyväolo, tunnesiteet, läheiset, rutiinit, kyky oppia virheistä, positiivinen ajattelutapa, työ/koulu, päivärytmi, tukiverkosto, vaatteet, meikki, puhelimen käyttötauti, suihku ja paineensietokyky.

Elämänhallintaan tutustumisen ja keskustelujen jälkeen siirryimme itse kehittämiseen. Olimme teemoitelleet edellisen tapaamiskerran jälkeen itsenäistymiseen ja elämänhallintaan liittyvät aiheet kuudeksi yläotsikoksi, joiden alla oli erilaisia aiheeseen liittyviä alaotsikoita. Yläotsikot olivat: asunto/koti, homma haluttuun, fyysinen hyvinvointi, psyykinen hyvinvointi, ihmissuhteet ja it's me.

Olimme kirjoittaneet yläotsikot alaotsikoineen värillisille pahveille, joita lähdimme yksi kerrallaan läpikäymään nuorten kanssa. Kävimme asioita läpi ja kannustimme nuoria pohtimaan, miten kyseistä asiaa oli käyty läpi yksikössä, ovatko aiheet tärkeitä läpikäytäväksi ja erityisesti miten aiheita kannattaisi itsenäistyvien nuorten kanssa käsitellä. Nuoret osallistuivat ideointiin ja keskusteluun hyvin,

vaikka välillä nuorten keskittymistä piti ohjata pysymään aiheessa. Kehittämistyöskentelyn jälkeen nuoret toivoivat, että yhteisiä tapaamisia voisi olla myös jatkossa. Sovimme nuorten kanssa kolmannen tapaamisen syyskuulle, jolloin voimme vielä yhdessä tarkastella opinnäytetyön tuloksia ja hahmotelmia tuotoksista. Tapaamisen päätteeksi kiitimme nuoria osallistumisesta kevään työpajoihin.

4.4.3 Itsenäistymis-työkirjan tarkastelu ja päätöstapaaminen

Kolmanteen tapaamiseen kutsuimme kaikki 6 nuorta, jotka osallistuivat kehittämistyöhön. Tapaamiseen pääsi paikalle kaksi nuorta ja sen lisäksi haastatelimme kahta nuorta erikseen. Kaksi muuta aikaisempiin työpajoihin osallistunutta nuorta ei ollut enää syksyllä mukana työskentelyssä.

Kolmannen tapaamisen tarkoituksena oli käydä läpi tekemämme itsenäistymistyökirja sekä keskustella nuorten ajatuksista liittyen kehittämissuunnitelmaan. Aloitimme tapaamisen ruuan laitolla, syömisellä ja kuulumisten vaihdolla. Syömisensä jälkeen nuorille annettiin työkirjat tarkasteltaviksi. Toinen nuorista aloitti työkirjan täyttämisen oma-aloitteisesti heti sen saatuaan, jo ennen kuin olimme ehtineet antaa edes tarkempia ohjeita.

Annoimme ohjeet mitkä tehtävät toivoimme nuorten tekevän ja pilotoivan työkirjasta. Tehtävät olivat elämänhallintaan ja itsetuntemukseen liittyvät tehtävät. Kysyttäessä tehtävien haastavuudesta, toisen nuoren mielestä tehtävät olivat ”ihan perus” ja toisen nuoren mielestä ”todella vaikeita”. Elämänhallintaan liittyvän tehtävän tehtävänannosta nuoret kysyivät tarkennusta, koska eivät suoraan ymmärtäneet tehtävänantoa.

Tehtävien teon jälkeen keskustelimme nuorten kanssa jälkihuoltolakiin tulevista muutoksista ikärajan suhteen sekä tästä kokemuksesta osallistua tähän kehittämistehtävään osana opinnäytetyötä. Nuoret pohtivat jälkihuollon ikärajan nostamista ja sen vaikutusta heihin. Nuoret kertoivat, että haluavat ehdottomasti auttaa muita nuoria ja osallistua jatkossakin, mikäli jokin vastaavanlainen tilanne tulisi eteen.

Kiitimme nuoria osallistumisesta erityisyksikön itsenäistymistyöskentelyn kehittämiseen. Korostimme sen merkitystä, että he jakoivat kokemuksiaan ja näkemyksiään ja erittäin hyvistä oivalluksista itsenäistyvien nuorten ryhmän muokkaamiseen sekä itsenäistyvien nuorten työkirjan luomiseen.

5 YHDESSÄ TEKEMÄLLÄ KOHTI ITSENÄISTÄ ELÄMÄÄ

Nuorten kanssa käytiin kaikilla tapaamiskerroilla 4.4, 11.4 ja 4.9 erittäin hyviä keskusteluja itsenäistymisestä ja elämönhallinnasta. Nuoret toivat esiin omia kokemuksiaan ajastaan erityisyksikössä sekä ajatuksiaan omilleen muuton jälkeen. Nuorilla oli tunne, että mitä useampi nuori on ollut täyttämässä 18 vuotta samoihin aikoihin, sitä enemmän itsenäistymistyöskentelyyn on panostettu.

Myllyniemen toimittaman Nuorisobarometrin (2016) mukaan suomalaiset nuoret kokevat pärjäävänsä arjen toimissa pääosin erittäin hyvin tai hyvin. Sujuvammaksi nuoret arvioivat kaupassa käymisen, ruuanlaiton ja terveydestä huolehtimisen. Eniten haasteita tutkimuksen mukaan tuotti säännöllisestä vuorokausirytmistä kiinni pitäminen, pyykkihuolto, siivoaminen sekä pankki- ja veroasioiden hoitaminen. Eniten elämönhallintaa ja onnellisuutta lisäsivät nuorten kokemukset kokemastaan arvostuksesta, omasta elämän päämäärästä sekä päivän rutiinien tärkeäksi kokemisesta. (Myllyniemi 2016, 24-28.)

Nuoret muistivat itsenäistymisryhmissä olleen ”kotitehtäviä”. Niistä osa oli ollut nuorten mukaan hyödyllisiä, mutta osa taas hyödyttömiä. Nuoret nostivat tärkeäksi sen, että olivat saaneet itsenäistymisryhmän materiaalit itselleen, jotta niihin on voinut palata sen jälkeen, kun on muuttanut omaan kotiin.

Seuraavassa luvussa käsittelemme analyysistämme nousseita asioita alaluokittain. Alaluokat pyrittiin nimeämään sisällön näkökulmasta, mutta myös ottaen huomioon kohdeyleisömmä eli nuoret, jolloin pohdimme nuoria motivoivia alaluokkien vaihtoehtoisia otsikoita.

5.1 Asunto/koti

Nuoret pohtivat voisiko itsenäistymisen kynnyksellä oleville nuorille tuoda esiin konkreettisempää esimerkkejä siitä, miten asunnon oikeasti saa ja mitä sen eteen tulisi tehdä. Nuoret toivat esille, että asunnon huolehtimisesta olisi pitänyt puhua enemmän muutenkin kuin siivouksen näkökulmasta. Vakuutukset ja niiden hank-

kiminen olivat uusia asioita sekä se, että kuinka tärkeää näiden asioiden hoitaminen ja kilpailuttaminen on. Samalla nuoret nostivat esiin luottotietojen merkityksen asunnon hankkimisessa, koska ilman luottotietoja asunnon saaminen on todella hankalaa.

Nuorten kanssa keskusteltiin yksikön tämän hetken mahdollisuudesta tuettuun asumiseen yksikön itsenäistymisasunnossa. Nuoret kertoivat, että mikäli mahdollisuus olisi ollut muuttaa yksikön yhteyteen tulleeeseen tuetun asumisen kaksioon, olisivat nuoret todennäköisesti muuttaneet siihen.

Asunnon hankinnoista keskusteltaessa nuoret kertoivat sen olleen "siistiä" kun toiset itsenäistyivät. Nuoret kertoivat katselleensa kateellisena vierestä muiden muuttoa ja samalla odottivat innoissaan omaa vuoroaan.

Nuoret kertoivat haastatteluissa, että siivouksesta on puhuttu paljon itsenäistyneiden nuorten ryhmissä. Nykyään omassa asunnossaan asuvat nuoret kertoivat monesti tarvitsevansa jonkin syyn siivouksen aloittamiseen, kuten kaverin kylään tulon. Nuoret kertoivat heillä olevan välillä myös sen verran huonompia kausia, etteivät jaksaisi tehdä oikein mitään.

Tarviin syyn siivoukseen

Nuoret kertoivat niin sanottujen "perus"-siivousasioiden, kuten imuroinnin, pölyjen pyyhinnän ja lattian pesun olleen nuorille selkeitä, mutta paljon oli asioita, jotka nuorille tuli uusina muuttaessaan omaan asuntoon, kuten uunin puhdistus. Nuoret ehdottivat voisiko itsenäistymisen kynnyksellä olevat nuoret saada tällaisia erikoisempia siivoustöitä tehtäväksi yksikössä esimerkiksi ahkeruustyönä (ahkeruustyöllä tarkoitetaan pieniä kodin askareita, joilla nuori voi tienata itselleen käyttörahaa). Näin nuorella olisi mahdollisuus ohjaajan tuella harjoitella näitä taitoja ja samalla saada siitä hieman rahallista korvausta. Nuoret kertoivat saamiensa siivousohjeiden olleen hyödyllisiä ja osalla nuorista monisteet ovat yhtä talleissa ja käytössä. Nuoret ehdottivat, että uudistettuun kansioon tulisi siivousohjeita myös esimerkiksi uunin pesusta.

Alla olevaan kuvioon on vielä kuvattu asunto/koti- alaluokan peruskäsitteet, joita tässä kappaleessa käsiteltiin. Yhdeksi tärkeimmäksi aiheeksi tästä ryhmästä nousi vakuutuksien hankinta, josta ei oltu nuorten kanssa riittävästi keskusteltu.



KUVIO 5. Asuntoon/kotiin liittyvät alaluokat

5.2 Homma haltuun

Oman talouden hoitaminen ja sen kunnossa oleminen tuottaa nuorelle kokemuksen siitä, että he hallitsevat elämäänsä (Myllyniemi 2016, 28). Raha-asioista haastateltaessa nuoret nostivat esiin monenlaiset haasteet kuten pikavipit. Nuoret kertoivat, että pikavipeistä ja laina- asioista pitäisi itsenäistyvien nuorten kanssa puhua vähintään viikoittain. Nuoret kertoivat omia kokemuksiaan siitä, kuinka olivat ottaneet pikavippejä heti 18- vuotta täytettyään ja sitä kautta oppineet niin sanotusti “kantapään kautta” ettei pikavippejä kannata ottaa. Nuorten kanssa pohdittiin erilaisista mahdollisuuksista miten pikavipeistä voisi nuorille puhumisen lisäksi kertoa. Nuorten kanssa pohdittiin konkreettista korkojen laske- mista, jolloin todellisuus paljonko esimerkiksi 100 euron pikavipistä tulee takaisin maksettavaa, olisi helpompi ymmärtää ja hahmottaa.

Maksuhäiriöisten henkilöiden määrä on kasvanut vuoteen 2018 verrattuna selvästi. Maksuhäiriöisiä henkilöitä oli Suomessa keväällä 2019 noin 383 500. Vaikka alle 25-vuotiaiden maksuhäiriöisten määrä on hieman laskenut, on kyseessä iso ongelma, jolla on vaikutuksia koko yhteiskuntaan (Suomen asiakas- tietö, 2019). Maksuhäiriöiden taustalla ovat yleisimmin maksamattomat vuokrat, puhelinlaskut ja kulutusluotot. Pikavipeistä aiheutuvat maksuhäiriöt ovat kasaan- tuneet erityisesti alle 30-vuotiaille. Verkossa tehdyt heräteostokset ja siitä johtu- vat maksuhäiriöt ovat erityisesti nuorten ja opiskelijoiden ongelma. Monet nuoret ovat ymmärtäneet maksuhäiriömerkintöjen vakavuuden viimeistään siinä vai-

heessa, kun merkintä on estänyt vuokra-asunnon, puhelinliittymän tai vakuutuksen saamisen (Peura-Kapanen, 2013). Maksuhäiriömerkintä on merkki elämänhallinnan puutteesta ja vaikeuttaa arjen sujumista entisestään. Kun luottotiedot ovat menneet, uhkaa se lisätä ”hällä väliä” -asennetta myös muuhun elämään.

Nuoret nostivat puheeksi rahan käyttöön liittyen vielä osamaksulla ostetavat tavarat sekä kytky-puhelimet. Osamaksulla ostetulla tavaralla tarkoitetaan sellaista tavaraa, jossa osa tavaran hinnasta maksetaan erissä sen jälkeen, kun tavara on jo luovutettu asiakkaalle. Tällöin asiakas jää yhdessä sovitusti velkaa kaupalle. (Osamaksu, 2018) Kytkeykaupalla taas tarkoitetaan puhelinliittymän ja sopimuksen ostamista pakettina. Kytkeysopimus tehdään monesti määräaikaisena ja silloin ostaja sitoutuu maksamaan maksut koko sopimuskauden ajalta. (Kytkeysopimukset, 2014)

Yht' äkkiä voi huomata olevansa valtiolle velkaa

Nuorilla oli kokemusta tällä tavalla hankituista tavaroista, koska nykyään tavaroiden ostaminen näiden ostomuotojen avulla on tehty todella helpoksi. Vaikka jokaisessa kytkyllä/osamaksulla ostetusta tuotteesta tiedetään heti joka kuukauden maksuerän suuruus, eivät nuoret sitä aina osaa ottaa huomioon omaa kuukausi budjettiaan miettiessä. Nämäkin laskut siirtyvät perintään ja sitä kautta 100e maksanut puhelin saattaa hetken päästä maksaa korkojen ja muiden kulujen kanssa 200e.

Tukiasioiden hoitaminen ei ole ollut nuorten mielestä helppoa täysi-ikäistymisen jälkeen. Erilaisten tukien hakemisen ja lomakkeiden täytön parempi opettelu nousi esiin nuorten haastatteluissa. Nuoret ehdottivat, että itsenäistyvien nuorten kanssa voisi useammin konkreettisesti laskea tukien määriä liittyen asumiseen ja toimeentuloon, jotta niiden hahmottaminen olisi helpompaa.

Töihin ja työssäkäyntiin liittyvistä asioista keskustellaan nuorten mukaan paljon jatkokoulutuksissa, joten mikäli nuori käy koulussa, niin työhön liittyvät asiat käydään siellä läpi. Samoin kansalaisvelvollisuuksista, kuten äänioikeudesta ja armeijasta puhutaan koulussa. Mikäli itsenäistyvä nuori ei käy koulua, on näistä asioista tärkeää puhua myös erityisyksikössä.

Pankki- ja laskuasioista haastateltaessa selvisi, etteivät nuoret tienneet muun muassa laskujen suoraveloitusta mahdollisuuksista mitään. Nuoret miettivät myös, että itsenäistyville nuorille olisi hyvä opettaa laskujen maksamista välittömästi laskujen saavuttua, ettei nuori jätä niitä roikkumaan, koska loppukuusta ei välttämättä enää ole rahaa maksaa laskuja. Nuoret myös nostivat esiin, että täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevalle nuorelle pitäisi hankkia pankkitunnukset verkkopankkiin jo hyvissä ajoin.

Nuoret kertoivat, että luottotiedoista puhuttiin kyllä monta kertaa yksikössä, mutta asian ymmärtäminen oli todella vaikeaa. Se mitä luottotiedot tarkoittavat ja todellisuus siitä, jos luottotiedot menettää oli nuorten mielestä liian haastavaa ymmärtää.

Ei me ymmärretty mitä se tarkoittaa oikeesti

Avunsaaminen on hankalaa sen jälkeen, kun on menettänyt luottotiedot. Asunnon saaminen on esimerkiksi todella vaikeaa, jos ei ole luottotietoja.

Virastoasioinneista haastateltaessa nuoret nostivat esiin hakemusten täytön haasteet ja tietämättömyyden virastojen sijainneista uudella asuinalueella. Kuvallisen henkilöllisyystodistuksen hankinta ennen täysi-ikäisyyttä oli myös yksi tärkeä asia, jonka nuoret nostivat puheeksi.

Alla olevaan kuvioon on havainnoitu ”Homma haltuun” alaluokkaan liittyvät alkuperäisilmaukset. Nuorille selvästi rahan liittyvät asiat ovat yksi suurimmista haasteista.



KUVIO 6. Homma haltuun liittyvät alaluokat

5.3 Fyysinen hyvinvointi

Hyvä terveys ja elintapojen hallinta ovat yhteydessä omiin voimavaroihin ja kykyihin tehdä terveydelle myönteisiä valintoja. Nuorten terveystapatutkimuksen (2019) ja lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissohjelman (2012-2015) mukaan tupakointi ja alkoholin käyttö ovat olleet laskussa nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa. Huumeekokeilujen uudelleen yleistyminen ja tyttöjen seksuaalisen väkivallan kokemukset ovat kuitenkin lisääntyneet. Ylipaino, liikunnan ja unen vähäisyys ovat nousseet myös huolenaiheeksi tutkimuksissa. Tästä huolimatta uusien tutkimusten mukaan nuorten oma kokemus terveydestään ja hyvinvoinnistaan on kasvanut tämän vuosikymmenen aikana. (Nuorten terveystapatutkimus 2019; Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissohjelma 2012-2015)

Ruuanlaitto ja ruokavalion merkitys nousi isoksi ja todella tärkeäksi aiheeksi haastatteluissa. Osan nuorten kanssa oli kokeiltu vaihtoehtoa, että nuorille annettiin 20 euroa rahaa, jolla nuoren oli tarkoitus ostaa itselleen kolmelle päivälle ruokaa. Yksi nuori toi esiin, että kokeilun ajatus oli hyvä, mutta kun nuori sai ostaa ruokakaupasta rahalla mitä halusi, jäi ruuat ostamatta ja mukaan tarttui lähinnä herkkuja. Yhdessä pohdittaessa mietittiin, että tällainen kokeilu voisi olla hyvinkin toimiva, jos nuorten kanssa tehtäisiin huolella kauppalista ennen kauppaan menoa ja ruokaostokokeilua toteutettaisiin pidempi ajan jakso. Nuoret toivat esille myös, että olivat usein mukana yksikön kauppareissuilla, mutta harvoin heidän kanssaan harjoiteltiin varsinaista kaupassa käyntiä tai hintavertailua. Nuoret ehdottivat tulevaisuuteen vaihtoehtoa hankkia viikon ruokaostokset kerralla, jotta tietää paljonko ruokaan pitää varata rahaa ja paljonko milläkin summalla oikeasti saa hankittua ruokaa. Nuoret nostivat tärkeäksi mahdollisuuden olla apuna ruuanlaitossa yksikössä.

Nuoret painottivat haastatteluissa oikeanlaisen ruokavalion merkitystä. Mikäli ruoka on terveellistä, mieliala kohoaa ja sillä on suuri merkitys virkeyteen. Nuoret toivat esiin ohjaajien antaman esimerkin ruokailuissa olevan hyvin tärkeää.

Uni- ja päivärytmistä kiinni pitäminen on ollut nuorille haastavaa itsenäistymisen jälkeen. Itsenäisen heräämisen ja nukkumaan menon harjoittelua pidettiin tärkeänä. Nuoret nostivat esiin liikunnan todellisen tärkeyden. Nuoret sanoivat, että

yksikössä olisi tärkeää olla kaksi kertaa viikossa liikuntaa, kun tällä hetkellä yhteistä liikuntaa järjestään kerran viikossa. Nuoret painottivat, että liikunnan merkitystä pitäisi korostaa nuorille enemmän.

Oman hygienian hoitoon liittyvistä ohjeista keskusteltaessa nuoret olivat sitä mieltä, ettei tarvitsisi muuttaa mitään. Nuorten mukaan yksikössä asioita käytiin tarvittaessa jokaisen nuoren kanssa läpi henkilökohtaisesti niiden nuorten kanssa, joilla oli hygienian hoidossa haasteita.

Päihderiippuvuuksista puhuttaessa nuoret toivat esille kokemusasiantuntijoiden tärkeyden. Nuoret kertoivat, että vaikka ohjaajat varmasti tietävät esimerkiksi päihteistä, niin sen uskominen mitä ohjaajat sanovat on haastavampaa kuin kokemusasiantuntijan kertomana sama asia. Kokemusasiantuntijoissakin nuorten mielestä pitäisi ottaa huomioon puhujien iät. Nuoret kertoivat asioiden uskomisen olevan helpompaa, kun on *“nuoret puhumassa nuorille”* eikä kokemusasiantuntijana ole 40-vuotias koko ikänsä päihteitä käyttänyt aikuinen. Rahapeleihin liittyen pitäisi myös käydä nuorten kanssa keskustelua, sillä ne ovat hyvin koukuttavia ja voivat aiheuttaa riippuvuutta. Näistäkin nuoret pohtivat, josko kokemusasiantuntija voisi käydä puhumassa, niin asiaan voisi saada enemmän painoarvoa.

Seksuaaliterveydestä ei aikaisemmin ole itsenäistymistyöekentelyssä keskusteltu kovinkaan paljon sukupuolitauteja ja ehkäisyä lukuunottamatta. Nuoret nostivat esiin muun muassa, että seksuaalista ahdistelua olevan monen tasoista. Nuoret kertovat törkeistä huuteluista kaduilla ja viestittelyistä, joissa toiselta sukupuolelta on tullut viestitse muun muassa alastonkuvia, joilla yritetään löytää seksiseuraa. Pohdimme yhdessä sen olevan tärkeää, että seksuaalisen häirinnän haasteet nostetaan esille ja niistä keskustellaan. Nuoret toivoivat jatkossa tämän asian esille nostamista suuremmin ja keskustelua niin, että aiheesta voi rohkeasti puhua. Nuoret halusivat myös muistuttaa siitä, että tuntemattomien matkaan ei saa lähteä eikä kenenkään vieraan kotiin kannata mennä ainakaan yksin.

Nuoret halusivat myös enemmän keskustelua siitä mitä on seurustelu ja mitä kuuluu seurusteluun mikä ei. Näiden asioiden puhuminen oli jäänyt nuorten mielestä liian vähäiseksi yksikössä.

Alla olevaan kuvioon on kuvattu fyysisen hyvinvoinnin peruskäsitteet. Seksuaaliterveyden merkitys ja siitä puhuminen myös muustakin kuin sukupuolitautilien näkökulmasta, nousi uudeksi aiheeksi.



KUVIO 7. Fyysiseen hyvinvointiin liittyvät alaluokat

5.4 Psyykinen hyvinvointi

Itsenäistymisen vaiheessa nuoren psykososiaalisen tuen keskeisiä tavoitteita ovat nuoren tukeminen oman identiteetin, voimavarojen ja vahvuuksien löytämisessä, ongelmanratkaisutaitojen kehittäminen ja toivon ylläpitäminen. (Laaksonen 2004, 27.) Yksikköömme sijoitetuilla nuorilla on usein haasteita psyykkisessä hyvinvoinnissa.

Nuoret kokivat, että psyykkisestä hyvinvoinnista ei puhuttu kaikkien kanssa tarpeeksi, mikäli itsenäistymisen kynnyksellä ei itsellä ollut ne asiat päällimmäisenä mielessä ja arjessa haasteena. Nuoret nostivat esille keskustelun esimerkiksi ahdistuksesta ja siitä, että se on vain tunne, joka menee ohi. Tämän asian ymmärtäminen oli auttanut paljon elämässä eteenpäin. Nuoret pitivät tärkeänä omien ahdistuksenhallinta keinojen löytämistä ja niiden opettelua ohjaajien tukemana.

Yhteiskunnan kestävä kasvun ja hyvinvoinnin yksi keskeinen menestystekijä on hyvä mielenterveys. Nyky-yhteiskunnassa tuotantotalous perustuu aiempaa enemmän psyykkiseen pääomaan. Mielenterveyden edistämiseen tarvitaan varhaisia toimia, jotka kattavat ihmisen arkielämän. (Suomen mielenterveys ry n.d.)

Nykyään nuorille ahdistusta aiheuttaa myös erilaiset sosiaalisen median (somen) palvelut. Nuoret pitivät tärkeänä, että somen aiheuttamasta ahdistuksesta puhutaisiin nuorten kanssa enemmän. Tarve olla mukana kaikessa ja pelko ulkopuolelle jäämisestä on kasvanut.

Alla olevaan kuvioon on havainnoitu psyykkisen hyvinvoinnin peruskäsitteet. Tunteiden käsittely ja niiden kanssa selviäminen ovat yksi kasvava haaste, jota täytyy käsitellä nuorten kanssa enemmän.



KUVIO 8. Psyykkiseen hyvinvointiin liittyvät alaluokat

5.5 Ihmissuhteet

Nuorilla on monesti sijoituksessa ollessaan kaverisuhteita sekä yksikössä että yksikön ulkopuolella. Nuoret kertoivat, että heitä kannustettiin ylläpitämään myös erityisyksikön ulkopuolisia kaverisuhteita. Jo Dixonin ym. (2006) tutkimuksessa korostui tärkeys siihen, että jo sijaishuoltoaikana keskitytään tekemään riittävästi töitä sen eteen, että nuoren omat verkostot säilyvät tiiviinä hänen elämässään myös itsenäistymisen jälkeen. Nuoren itsenäistyessä hänen on tärkeää kokea kuuluvansa johonkin. On myös tärkeää, että nuoren ympärillä on aikuisten tuki-verkostoa keiden puoleen kääntyä. Omat perhesuhteet ja verkostot ovat kuitenkin nuoren elämässä mahdollisesti hänen loppuelämänsä, kun taas sijaishuollon- ja jälkihuollon ohjaajien tuki on vain väliaikaista. (Dixon ym. 2006, 118-120)

Ystävien merkitys nuorille on todella suuri. Siitä millainen on hyvä ystävä, on tärkeää keskustella. Nuorten mukaan kavereilla on myös tapana aiheuttaa "kaveripaineita".

Kaverit voi viedä, vaan pidä oma pää

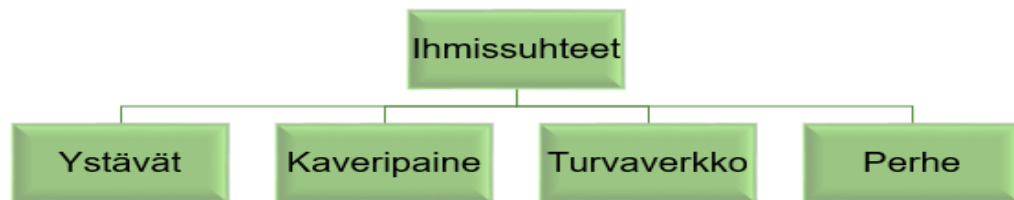
Yksi nuori totesi näin haastattelussa ja sitä noudattamalla voisi välttää monia ikäviä asioita. Nuoret ehdottivat oman turvaverkon läpikäymistä itsenäistymisen kynnyksellä, koska toisilla turvaverkko on selkeämpi kuin toisilla. Samalla voisi listata turvanumeroita. Listaan olisi hyvä kerätä nuorelle tärkeiden ihmisten, kuten perheenjäsenten, ystävien ja muiden merkittävien henkilöiden (jälkihuollon ohjaaja, sosiaalityöntekijä jne.) yhteystiedot, jotta nuoren olisi helppoa olla yhteydessä turvaverkon jäseniin apua tarvitessaan.

Ystävien ja kaveripiirin merkitys korostuu tutkitusti nuoruusiässä ja itsenäistymisen kynnyksellä merkitys usein vielä kasvaa. Paason (2018) tutkimuksessa nuoret olivat tuoneet esiin saaneensa ohjaajilta tukea ystäväsuhteiden miettimiseen ja sosiaalisten suhteiden kartoittamiseen. Nuorten kanssa oltiin mietitty millaiset ystävät ovat hyväksi ja minkälaiset ystäväsuhteet tuovat mahdollisesti enemmän huonoja asioita heidän elämiinsä. Keitä ja millaisia ihmisiä nuorten sosiaalisiin verkostoihin kuuluu? Nuoret pitivät näitä pohdintoja erityisen tärkeinä. (Paaso 2018, 63-64)

Nuoret nostivat puheeksi, että heille annettiin hyvin "joustoja" asioissa sitä enemmän mitä lähempänä itsenäistyminen oli. Yksi nuori kertoi, ettei mikään kuitenkaan riitä nuorelle, joka on muuttamassa pois yksiköstä, koska vapauden halu on niin suuri. Nuoret kertoivat ikätasoisten aikataulujen tukeneen hyvin itsenäistymistä.

Keskustelimme laitostumisesta nuorten kanssa. Nuoret nostivat esiin pohdinnan yksinolon harjoittelusta ja sen miten yksinoloa voisi harjoitella yksikössä asuessaan. Omaan asuntoon muuttamisen jälkeen, yksin ollessaan, nuoret kokivat olleensa pitkään varuillaan, sen suhteen onko kotona turvallista. Turvallisuuden tunne vahvistui nuorten mukaan, kun on hetken aikaa asunut yksin.

Kuviossa 9. on kuvattu ihmissuhteiden peruskäsitteet. Ystävien, perheen ja turvaverkon merkityksen korostaminen on tärkeää itsenäistymistyössä.



KUVIO 9. Ihmissuhteisiin liittyvät alaluokat

5.6 It's me

Haastattelussa keskusteltiin myös nuorten tulevaisuuden suunnitelmista ja haaveilun merkityksestä. Nuoret kertoivat omaa kokemustaan siitä, että heitä täytyy tsemjata, kannustaa ja opettaa haaveilemaan. Itsetunnon, oman arvon tunteen ja omien voimavarojen merkitys on todella tärkeää nuorelle aikuiselle, jotta nuori luottaisi itseensä enemmän.

Pitää olla itseluottamusta eikä päässä kusta

Haastattelussa pohdittiin nuorten turvataitoja ja niiden opettamista. Nuorten kanssa puhuttiin sosiaalisen median turvataidoista. Nuoret kokivat niiden opettamisen tärkeäksi. Turvataidoissa nuoret nostivat myös pikavipit ja niihin liittyvät turvataidot, miten pystyä toimimaan niin, ettei tartu houkutuksiin. Turvataidoissa myös avunpyytämisen taito nousi esiin. Nuoret ajattelivat, että mikäli osaisi pyytää ajoissa apua, voisi asioiden selvittely olla helpompaa.

Samalla nousi esiin keskustelu virheiden tekemisestä. Nuoret painottivat sen tärkeyttä, ettei virheiden tekeminen ole maailman loppu. Ohjaajien ja aikuisten pitäisi opettaa nuoria oppimaan virheistä eikä moittia niistä. Nuoret kertoivat tietävänsä kyllä itse, jos ovat tehneet jonkun virheen eikä aikuisten tarvitse siitä nuorille montaa kertaa kertoa.

Alla olevaan kuvioon on kuvattu alaluokan it's me peruskäsitteet. Itsetunnon merkitys ja sen vahvistaminen nousi nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa suureen merkitykseen.



KUVIO 10. Minuuteen liittyvät alaluokat

5.7 Tutkimustulosten yhteenveto

Tutkimustuloksissa otettiin huomioon kaikki tulokset, joita oli saatu kolmella tapaamiskerralla sekä nuorten yksilöhaastatteluissa. Tässä luvussa kokoamme yhteen keskeiset tulokset ja niiden vastaavuudet tutkimuskysymyksiimme.

Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon on koottu vielä sisällönanalyysin kautta nousseet peruskäsitteet, alaluokat ja yläluokka. Taulukon on tarkoituksena selkeyttää edellisissä kappaleissa läpi käytyjä aiheita.

TAULUKKO 3. Aineiston analyysistä nousseet alkuperäiset aiheet, alaluokat ja yläluokka

Peruskäsitteet	Alaluokat	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> • Asunnon hankinta • Muutto • Asunnosta huolehtiminen • Vakuutukset • Siisteys 	Asunto/koti	Itsenäistyminen
<ul style="list-style-type: none"> • Verot • Tuet • Laskut • Budjetointi • Luottotiedot • Pikavipit • Opiskelu • Työnhaku • Virasto-asioinnit • Oikeudet ja velvollisuudet 	Homma haltuun	
<ul style="list-style-type: none"> • Uni • Vuorokausirytmii • Liikunta • Hygienia • Terveystenhoolto • Ruokavalio ja ruuanlaitto • Riippuvuudet: päihteet ja rahapelit • Seksuaaliterveys 	Fyysinen hyvinvointi	
<ul style="list-style-type: none"> • Ahdistuksen polut ja hallintakeinot • Vahvistuslauseet • Minun selviytymiskeinoni • Psykkinen ensiapulaatikko • Some -ahdistus 	Psykkinen hyvinvointi	
<ul style="list-style-type: none"> • Ystävät • Kaveripaine • Turvaverkko • Perhe 	Ihmissuhteet	
<ul style="list-style-type: none"> • Haaveet • Arvot • Itsetunto • Voimavarat • Turvataidot • Avunpyytäminen • Virheistä oppiminen • Jämäkkyys • Onnellisuus 	It's me	

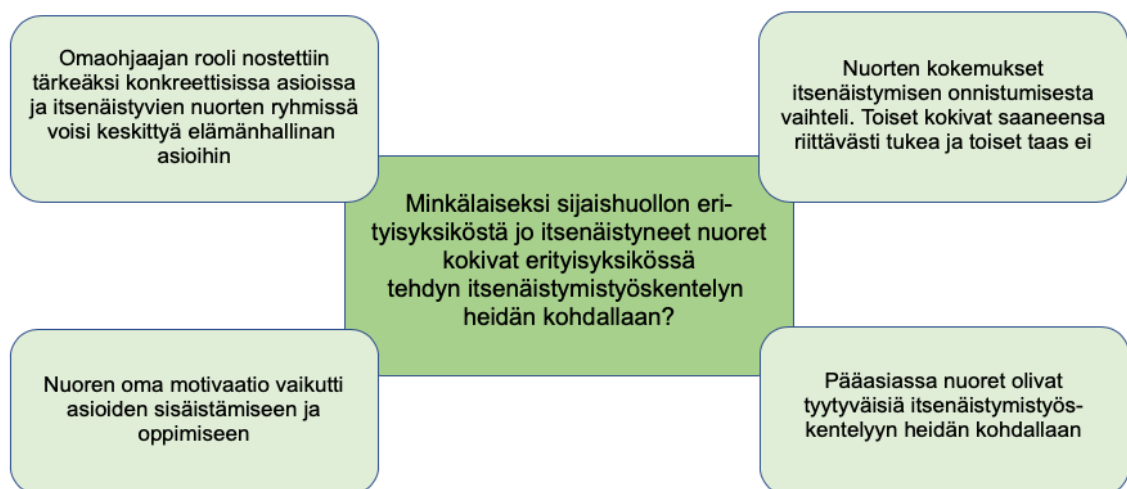
Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli: Minkälaiseksi lastensuojeluyksiköstä jo itsenäistyneet nuoret kokivat sijaishuoltoyksikössä tehdyn itsenäistymistyöskentelyn heidän kohdallaan?

Nuorten kokemukset yksikön itsenäistymistyöstä vaihtelivat eri osa-alueiden kohdalla. Osa nuorista koki saaneensa riittävästi tukea joissain asioissa, kun taas toiset olisivat toivoneet samoista asioista enemmän tukea. Nuoret toivat esille oman motivaationsa vähyyden ja sen vaikutuksen opeteltavien asioiden sisäistämiseen.

Olisi pitänyt ottaa apua vastaan, mutta luulin tietäväni kaiken.

Pääasiassa nuoret olivat tyytyväisiä kokemaansa itsenäistymistyöskentelyyn vaikka kehittämiskohteita löytyikin. Nuoret nostivat omaohjaajan roolin tärkeään osaan nuoren itsenäistymistyöskentelyn varmistamisessa. Omaohjaajilla voisi olla suurempi vastuu konkreettisten asioiden opettamisesta ja läpikäynnistä, jotta itsenäistyvien nuorten ryhmässä voisi keskittyä elämänhallinnan asioihin enemmän.

Alla olevaan kuvioon on havainnollistettu ensimmäisen tutkimuskysymyksen keskeiset vastaukset. Vastaukset on tiivistetty neljään keskeiseen asiaan.



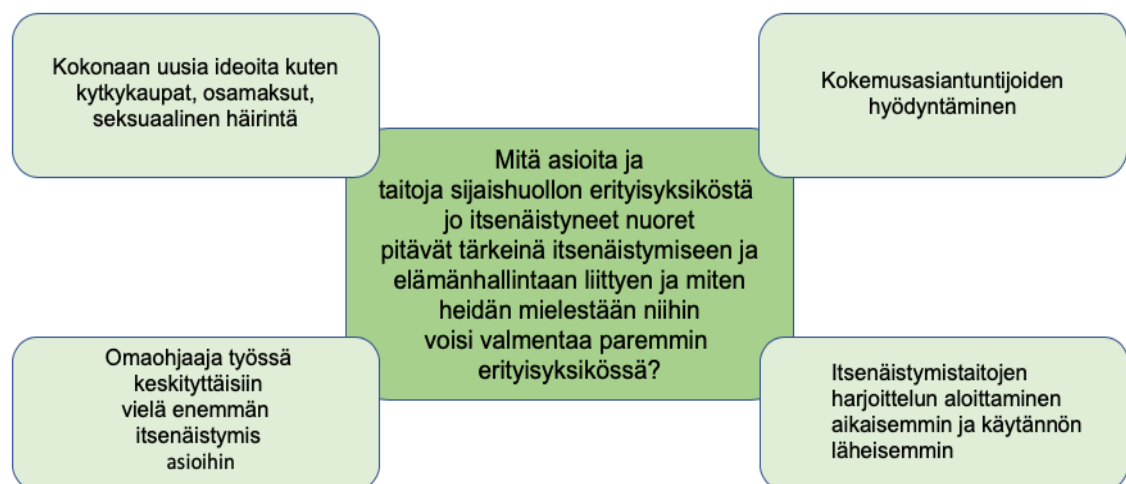
KUVIO 11. Ensimmäinen tutkimuskysymys ja tutkimuskysymyksen vastaukset.

Toinen tutkimuskysymyksemme oli: Mitä asioita ja taitoja lastensuojeluyksiköstä jo itsenäistyneet nuoret pitävät tärkeinä itsenäistymiseen ja elämänhallintaan liittyen ja miten heidän mielestään niitä voisi valmentaa paremmin sijaishuoltoyksikössä?

Nuorten kanssa käytiin ensin läpi elämänhallinnan ja itsenäistymisen merkitystä ja tarkoitusta. Nuoret nostivat esille monelta eri osa-alueelta heille tärkeitä asioita niin arjen käytännön taitoihin liittyen sekä fyysiseen että psyykkiseen hyvinvointiin.

Käytännön kehittämideoista asioiden opettamiseen nuoret nostivat esille muun muassa kokemusasiantuntijoiden käytön, itsenäistymistaitojen harjoittelun aloittamisen aikaisemmin sekä keskittymisen asioihin vielä tarkemmin omaohjaaja työssä. Nuoret nostivat esille sellaisia asioita, joita emme olleet keksineet itsenäistymistyöskentely kansioon nostaa aikaisemmin ollenkaan, kuten kytkeykypalla tehdyt ostokset ja seksuaaliseen häirintään puuttuminen.

Alla olevaan kuvioon on kuvattu toisen tutkimuskysymyksen keskeiset vastaukset. Vastauksissa nousi paljon hyödyllisiä kehittämiskohteita itsenäistymistyöskentelyyn.



KUVIO 12. Toisen tutkimuskysymys ja tutkimuskysymyksen vastaukset

Tässä kappaleessa olleeseen taulukkoon 3 oli esitetty sisällönanalyysi ja siitä nousseet tulokset, joita hyödynnettiin toisessa ja kolmannessa työpajassa. Tutki-

muskysymysten keskeiset vastaukset, jotka koostuivat kaikkien tapaamiskertojen annista sekä sisällönanalyysin kautta nousseista aiheista, on vielä koottu ja tiivistetty kuvioihin 11 ja 12.

6 TYÖKIRJA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN JA ITSENÄISTYMISRYHMÄN KEHITTÄMINEN

Opinnäytetyön tuotoksena laadimme kokonaan uuden työkirjan tukemaan nuoria itsenäiseen elämään sekä kehitimme jo olemassa olevan itsenäistyvien nuorten ryhmän runkoa ja sisältöä. Kehittämisen ja tuotosten laadinnan teimme saamiemme tutkimustulosten pohjalta. Nuoret olivat tyytyväisiä tekemiimme muutoksiin itsenäistyvien nuorten ryhmän rungossa sekä heidän mielestään työkirjaan oli saatu koottua todella hyvin itsenäistymistä tukemaan tarvittavat asiat. Näitä asioita kävimme läpi kolmannessa työpajassa ja sekä nuorten yksilötapaamisissa, joissa nuorten mielipiteet lopputuloksista pystyttiin kysymään.

6.1 Työkirja itsenäiseen elämään

Opinnäytetyön tuotoksena laadimme sijaishuoltoyksikköön 43 sivuisen työkirjan itsenäiseen elämään. Työkirja käsittelee erilaisia itsenäistymiseen liittyviä aiheita. Aiheita ovat muuan muassa itsetunto, voimavarat, psyykkinen jaksaminen, fyysinen terveys, muutto, siisteys, some ja raha-asiat. Työkirja on käytännönläheinen ja osallistava. Työkirja koottiin kokemusnuorten ideoista, itsenäistymiseen liittyvästä kirjallisuudesta ja laatijoiden omista kokemuksista. Nuoret pääsivät kolmannella tapaamiskerralla sekä työpajassa että yksilötapaamisilla kommentoimaan työkirjaa.

Työkirja ei ole kokonaisuutena esillä opinnäytetyössä, koska yrityksen salassapidon lisäksi, yritys haluaa pitää työkirja kokonaisuudessaan vain omassa käytössään. Lähes jokaiseen aiheeseen on koottu lyhyt, helposti lähestyttävä teoriaosuus, jonka jälkeen aiheeseen liittyy tehtävä tai tehtäviä.

Työkirjan sisällysluettelo on seuraavanlainen:

1. MILLAINEN ON HYVÄ ITSETUNTO?
2. MINÄ OLEN...
3. MINUN ELÄMÄNTARINANI
4. MILLAINEN SINÄ OLET?
5. OPI PITÄMÄÄN ITSESTÄSI HUOLTA
6. HYVÄ ELÄMÄ ON VALINTOJEN SUMMA
7. TUNNISTA AJATTELUTAPASI
8. MITÄ TEET, KUN SINULLA ON STRESSIÄ JA HUOLIA?
9. MINUN SELVIITYMISKEINONI
10. SINUN VOIMAVARASI
11. OTA VASTUU OMASTA KÄYTÖKSESTÄSI
12. OLE JÄMÄKKÄ!
13. UNELMAT JA HAAVEET TUKEMASSA ELÄMÄNHALLINTAA
14. MUN ELÄMÄ JA ARVOT
15. YSTÄVYYYS
16. TYÖHAASTATTELUUN VALMISTAUTUMIEN
17. ELÄMÄNHALLINTA KUNTOON
18. SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ
19. MINUN SOME-SÄÄNTÖNI
20. HUOLEHDI TURVALLISUUDESTASI
21. ASUMINEN JA OMA KOTI
22. KAUHEE NÄLKÄ!
23. TERVEYS JA SAIRAUS
24. RAHA PUHUU
25. LASKUJEN MAKSAMINEN

Työkirja on tarkoitettu itsenäistyvien nuorten ryhmän materiaaliksi ja samalla tukemaan erityisyksikön omaohjaajien tekemää itsenäistymistyötä. Tärkeä rooli työkirjalla tulee olemaan juuri tilanteissa, joissa ryhmää ei järjestetä vähäisen osallistujamäärän takia, mutta erityisyksikössä olisikin yksittäinen nuori itsenäistymässä. Tällöin nuori ja omaohjaajat voivat käyttää opasta yksilöllisen itsenäistymisen tukemiseen.



KUVA 5. Esimerkkejä työkirjasta

6.2 Itsenäistyvien nuorten ryhmän kehittäminen

Sijaishuoltoyksikössä on järjestetty itsenäistyvien nuorten ryhmiä jo vuodesta 2014, joten ryhmätapaamisten runko ja sisältö on ollut jo olemassa. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kerätä ideoita ryhmän rungon ja ryhmän sisällön kehittämiseen. Uusi paranneltu ryhmärunko löytyy liitteestä 3. Jo olemassa ollut ryhmän runko oli vuosien aikana muokkautunut 8 tapaamiskerran mittaiseksi ja määrältään se on osoittautunut hyväksi ryhmän pituudeksi.

Suurin muutos ryhmän sisältöön tuli uuden itsenäistymistyökirjan myötä, jonka materiaaleja tullaan käyttämään tiiviisti ryhmän sisällössä. Nuorten ideoiden perusteella ryhmään nousi myös kokonaan uusia aiheita, jotka olivat turvataidot, some ja seksuaalinen häirintä. Raha-asioiden hoitamiseen liittyvää keskustelua on syvennetty ryhmän sisällössä nuorten toiveesta. Erityisesti maksuhäiriöistä, pikavipeistä ja kyttykaupoista tullaan keskustelemaan ryhmässä painokkaammin.

Omaohjaajien kanssa ryhmätapaamisten välissä tehtäviä kotitehtäviä on ryhmässä ollut ennenkin, mutta jatkossa kotitehtäviä on virittäytymiskertaa lukuun ottamatta jokaisen tapaamisen välissä. Tämän tarkoituksena on jalkauttaa ryhmässä käytyjä aiheita tiiviimmin nuoren arkeen sijaishuoltoyksikössä ja osallistaa omaohjaajia työskentelyyn.

Kehitysehdotusten jälkeen 7. ryhmätapaaminen tarkentui käsittelemään voimavaroja, itsetuntoa ja sosiaalisia suhteita. Näitä aiheita on käsitelty aiemminkin ryhmissä, mutta hyvin lyhyesti ja jatkossa siihen olisi tarkoitus panostaa enemmän. Kuten aiemmassa teoriaosuudessa nousi esille; kokonaisvaltaiseen ja toimivaan elämänhallintaan kuuluu itsensä tunteminen, itsetunto ja omien voimavarojen hahmottaminen ja siksi näimme aihekokonaisuuden vahvistamisen tärkeänä.

6.3 Tiedon välittäminen yksikön ohjaajille

Esitämme opinnäytetyömme erityisyksikön kehittämis- ja koulutuspäivässä koko työryhmälle. Käymme silloin läpi uuden työkirjan käytön ja tarkoituksen. Samalla kerromme uudistetusta itsenäistyvien nuorten ryhmän rungosta ja uusista sisällöistä. Toimitamme erityisyksikköön useamman mallikappaleen työkirjasta, sekä digiversioon, jotta erityisyksikön ohjaajat voivat aina tarpeen tullen tulostaa uudelle nuorelle työkirjan. Tällä tavalla varmistamme työkirjan käyttöönoton yksikössä.

Koska työskentelemme kyseissä erityisyksikössä, olemme ohjaajien saatavilla, mikäli heille tai nuorille herää työkirjasta kysymyksiä. Pystymme neuvomaan työkirjan käytössä ja auttamaan tarvittaessa sekä samalla säilyy mahdollisuus päivittää työkirjaa jatkossa uusien käyttökokemusten jälkeen.

7 POHDINTA

Nuorten itsenäistyminen laitososuhteista tuo suuren haasteen moniin itsenäistymisen asioihin. Keinot harjoitella asioiden hoitamista itsenäisesti tai yksin kotona olemisen harjoittelu ovat hyvin haastavia toteuttaa laitospäristössä, jossa ohjaajat ovat saatavilla 24h vuorokaudessa. Nuoret oppivat siihen, että ohjaajat tekevän heidän kanssaan asioita ja välillä puolesta, jos nuorta ei asioiden hoitaminen siinä hetkessä kiinnosta. Kun ikää tulee 18 vuotta ei nuorella välttämättä ole tukena kuin jälkihuollon ohjaaja, jota nuori tapaa 1-2 kertaa viikossa. Jälkihuollon ohjaajan on mahdollista tämän hetkisen lain mukaan olla mukana tuke-
massa nuorta 21 vuoteen saakka.

7.1. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö toteutetaan niin ettei lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikön sijaintia tai organisaatiota nimetä. Tutkimusluvan kehitysprojektille hankimme yksikön johtajalta. Tutkimustamme varten nuoret kutsutiin erillisellä kutsulla haastattelupaikkaan ja kutsusta kävi ilmi tapaamisien liittyminen opinnäytetyöhömmö. Tutkimuksessa mukana olevat nuoret olivat täysi-ikäisiä, joten erillistä tutkimuslupaa heiltä ei tarvittu. Teimme kuitenkin työpajoihin vielä erillisen lomakkeen allekirjoitettavaksi, jossa luki tiedot työpajoista, niiden tarkoituksesta sekä siitä ettei nuorten henkilöllisyys selviä tutkimuksessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) mukaan tutkimukseen osallistuva henkilö voi antaa suostumuksensa kirjallisesti, suullisesti tai niin että hänen käyttäytymisestään on muutoin tulkittavissa hänen olevan suostunut osallistumaan tutkimukseen. (Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä n.d.)

Eettisenä seikkana otimme huomioon sen, että kaikki työpajaan kutsutut nuoret ovat meille ennestään tuttuja ja olemme itse olleet tekemässä osittain heidän itsenäistymistyötään. Toimimme siis työpajoissa kaksoisroolissa sekä opinnäytetyön tekijöinä, että ohjaajien rooleissa. Pohdimme ennen työpajoja myös eettisyyden haasteena sitä, miten paljon nuoret ovat valmiita avaamaan omaa elämäntilannettaan muille nuorille. Työpajoissa nuoret jakoivat hyvin avoimesti asioitaan omista elämästään ja kokemuksistaan.

Laadullisen tutkimuksen ja opinnäytetyön luotettavuutta voidaan tarkastella reliabiliteetin eli pysyvyyden ja validiteetin eli pätevyyden (oikeat asiat) avulla. Käsitteiden käyttö on siirtynyt muille tieteenaloille luonnontieteestä, jossa on haluttu varmistaa, että tutkimusten tulokset ovat luotettavia. Luotettavuusmittareiden käyttö laadullisessa tutkimuksessa tosin ei suoraan ole mahdollista, koska tavoitteet ja lähtökohtatilanteet ovat erilaisia. (Kananen 2014, 125-129) Dokumentointi on tärkeä lähtökohta tutkimustulosten luotettavuuden arvioinnissa. Toimintatutkimuksessa saatujen tulosten voidaan katsoa olevan paikkaansa pitäviä ainoastaan siinä tilanteessa, jota se on käsitelty. (Kananen 2014, 134-135) Mielletämme onnistuimme dokumentoimaan hyvin nuorten kertomat asiat sekä haastatteluissa kirjaamalla muistiinpanoja että digisovelluksista kuvaamalla vastaukset. Toki reliabiliteetin ja validiteetin näkökulmasta pohdittuna tätä työtä täytyy muistaa, että työpajoihin osallistuneiden nuorten vastaukset olisi saattanut olla erilaisia esimerkiksi, jos ryhmässä olisi ollut enemmän nuoria.

Haastattelimme suurimman osan nuorista ryhmässä, mutta muutamaa nuorta kävimme haastattelemassa erikseen. Haastatteluiden vastauksissa on mahdollista olla eroja, koska ryhmässä annettuihin vastauksiin monesti vaikuttaa ryhmän osallistujat ja ryhmän paine. Täten vastauksien eroavaisuudet ovat mahdollisia sen suhteen, että olisiko kaikki vastaajat vastanneet samalla tavalla mikäli olisivat olleetkin ryhmähaastattelussa mukana tai ryhmän sijasta heitä olisi haastateltu erikseen.

Pohdimme myös olisiko tutkimusten tulokset olleet erilaisia, jos olisimme haastatelleet nuoria vasta 3 vuoden päästä, jolloin yksiköstä pois muutosta olisi kulunut enemmän aikaa? Olisivatko he silloin pystyneet tarkastelemaan erityisyksikössä asumisaikaansa neutraalimmin, kun omaa itsenäistä elämää olisi ollut enemmän takana?

7.2. Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Ennen opinnäytetyön aloittamista teimme kirjallisuuskatsauksen, jossa tutkimme aikaisempaa tutkimustietoa aiheeseemme liittyen. Kirjallisuuskatsauksen teimme

siitä näkökulmasta, miten nuorten itsenäistymiseen liittyviä taitoja on tutkittu aikaisemmin lastensuojelussa. Lähdimme tarkastelemaan jo tehtyjä tutkimuksia tutkimuskysymyksellä: Miten sijoitettujen nuorten elämönhallintataitoja on tutkittu nuorten avulla? Liitteenä 2. on taulukko, johon olemme nostaneet kaksi meidän opinnäytetyötämme lähinnä ollutta tutkimusta. Molemmat työt ovat YAMK- tason opinnäytetöitä.

Lyytikäisen (2017) ja Savolaisen (2016) tutkimukset olivat lähinnä meidän omaa opinnäytetyötä. Lyytikäinen (2017) oli tutkimuksessaan tutkinut itsenäistymispäädystä eli samassa rakennuksessa erityisyksikön kanssa tapahtuvaa itsenäistymistyöskentelyä. Savolainen (2016) taas on tutkinut itsenäistymistyöskentelyä erityisyksiköstä pois muuttavien nuorten näkökulmasta. Teimme opinnäytetyömme eri teoreettisesta viitekehystä kuin Lyytikäinen (2017) ja Savolainen (2016). Työssämme nousi vahvaksi näkökulmaksi nuorten esiin tuomat kokemukset sekä itsenäistymistyöskentelyn kehittäminen yhdessä tulevaisuudessa itsenäistyville nuorille. Saamissamme tutkimustuloksissa oli samankaltaisuuksia näiden kahden aikaisemman tutkimuksen kanssa, kuten itsenäistymistyöskentelyn aloittaminen tarpeeksi varhain. Selviä eroavaisuuksia löytyi myös, kuten seksuaaliseen häirintään liittyvät asiat, jotka nousivat tutkimuksissamme selvästi esille sellaisena asiana, josta nuorien kanssa pitäisi keskustella. (Lyytikäinen 2017; Savolainen 2016).

Opinnäytetyössä haasteena oli ettemme saaneet kaikkia kutsuttuja nuoria osallistumaan kokemusasiantuntijapajoihin. Tavoitimme kyllä kaikki nuoret joille kutsut lähetimme, osa kertoi olevansa tulossa, mutta ei vain saapunut paikalle. Nuorten vastaukset olisivat saattaneet olla hieman laajempia, jos olisimme saaneet kaikki 9 nuorta paikalle. Mikäli kaikki nuoret olisivat osallistuneet haastatteluihin olisimme pystyneet toteuttamaan työpajat alkuperäisellä suunnitelmalla, jossa olisimme voineet jakaa nuoret kahteen pienempään ryhmään ensin pohtimaan asioita, jonka jälkeen olisimme voineet laajemmin keskustella aiheista.

Toiseksi haasteeksi muodostui haastattelemiemme nuorten omat elämän haasteet. Nuorten halukkuus osallistua opinnäytetyöhömmen ja itsenäistymistyön kehittämiseen oli suurta, mutta omien elämänsä haasteiden vuoksi kaikki nuoret eivät päässeet osallistumaan tapaamisiin.

Onnistuimme mielestämme sopeutumaan hyvin työpajoissa pienempiin työpajoihin ja saimme luotua mielestämme hyvin avoimen ja mahdollistavan keskusteluympäristön. Nuoret lähtivät aktiivisesti mukaan kehittämistyöhön. Otimme tietoisesti tapaamisiin mukaan ruuan, koska traumalasten kanssa työskennellessämme olemme oppineet, kuinka tärkeässä roolissa ruoka on näille nuorille.

Mikäli olisimme pystyneet tiivistämään opinnäytetyön aikataulua ja erityisyksikössä olisi ollut itsenäistyviä nuoria, olisi ollut hienoa päästä opinnäytetyön aikana pitämään yksi itsenäistyvien nuorten ryhmä sekä käymään itsenäistyvien nuorten kanssa läpi itsenäistymiseen tehty työkirja. Näin olisimme saaneet nämä pilotoitua isommalle ryhmälle ja mahdollisia muutoksia olisi voitu tehdä suuremman käyttäjäryhmän kokemusten pohjalta.

Sijaishuoltopaikkojen pitäisi keskittyä enemmän itsenäistyvien nuorten valmentamiseen kohti itsenäistä elämää jo hyvissä ajoin ennen täysi-ikäistymistä, jotta notkahdus siirtymävaiheessa ei olisi niin suuri. (Kananoja ym. 2013, 22.) Nuoret saattavat usein sijoituksen loppuvaiheessa tehdä pesäeroa alkamalla kapinoidaan sijaishuoltoyksikköä kohtaan, vaikka lähteminen on todellisuudessa usealle nuorelle haakeaa. Minkälaisilla keinoilla pystyisimme tukemaan nuoria itsenäistymisessä, harjoitella yhdessä asioita, kun nuorella on tarve olla itsenäisempi ja kapinoida ohjaajia vastaan?

Kapinoinnista huolimatta itsenäistymiseen valmentaminen ja nuorten vastuuttaminen omien asioiden hoitamisessa ovat tärkeitä toimia sijoitusaikana. Valitettavan usein jälkihuollolle jää aivan liian suuri vastuu nuoren täysi-ikäistymisen jälkeen, kun nuoren elämänhallinta- ja arjentaidot ovat vielä täysin keskeneräiset ja uusi tilanne jo itsessään kriisi nuoren elämässä.

Sijaishuollon ja jälkihuollon siirtymävaiheessa olisi erityisen tärkeää panostaa avoimeen tiedon jakamiseen ja "saattaen vaihtaan"- ajatteluun tutuilta ohjaajilta

uudelle jälkihuollon ohjaajalle. Mahdollisuuksien mukaan olisi hyvä miettiä miten tuttu ja jo mahdollisesti tärkeäksi tullut omaohjaaja voisi olla tukemassa nuoren itsenäistymisen alkuvaihetta jälkihuollon ohjaajan kanssa.

Kävimme viimeisellä tapaamisella keskustelua nuorten kanssa liittyen uuteen jälkihuolto uudistukseen, joka astuu voimaan 1.1.2020. Lastensuojelulaki muuttuu niin, että jälkihuollon ikäraja tullaan nostamaan 25 ikä vuoteen. Nuoret kertoivat uudistuksen olevan todella hyvä asia, mutta nuoria pohditutti paljon se että, koskeeko uudistus heitä vai ei. Vielä ei ole lakiuudistuksesta tullut tietoa, miten se ottaa huomioon jo jälkihuollossa olevat nuoret; saavatko he ”jatkoaikaa” omalle jälkihuollolleen vai koskeeko uudistus vain uusia jälkihuolto asiakkuuksia. Samalla keskustelimme jälkihuollon olevan tälläkin hetkellä hyvin eriarvoista riippuen siitä minkä kunnan asiakkaita nuoret ovat. Kunta voi lain puitteissa tällä hetkellä itse määrittämään tapansa tarjota jälkihuoltoa sekä tarjottavan jälkihuollon sisältöä. Kunnasta riippuu myös se, kuinka paljon aikaisemmin nuoren itsenäistymistä jälkihuollon ohjaaja saadaan mukaan suunnittelemaan nuoren jälkihuoltoa.

Jälkihuollon palveluiden kehittämistä varten sosiaali- ja terveysministeriö kokosi työryhmän 21.1.-19.4.2019 kartoittamaan lastensuojelun jälkihuollon uudistamistarpeita. Loppuraportin mukaan keskeiseksi muutos tarpeeksi nousi aikuisuuden tukeminen erillisellä lailla näillä nuorille, jotka aikuistuvat lastensuojelusta ja lakiin liittyvät muutokset taloudellisissa tuissa näille nuorille. (Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti 2019.) Nämä mahdolliset muutokset joita tulevaisuudessa tehdään tukemaan nuoria aikuisia itsenäiseen elämään, voivat toimia erittäin hyvänä ennaltaehkäisyä siinä, etteivät lastensuojelusta itsenäistyneet nuoret aikuiset syrjäydy tai ajaudu rikolliseen toimintaan.

Tärkeimpänä johtopäätöksenä opinnäytetyömme pohjalta pidämme sitä, että tulevaisuudessa nuoren itsetunnon vahvistaminen ja voimavarojen löytäminen on huomioitava vahvemmin työskentelyssä jo hyvissä ajoin ennen itsenäistymistä. Myös itsenäistymistaitojen konkreettisen opettelun aloittaminen jo hyvissä ajoin ennen itsenäistymistä auttaa nuorta sisäistämään asioita paremmin.

Toivomme, että tämän opinnäytetyön ansiosta jo itsenäistyneet nuoret lähtisivät yhtä hienolla innolla jatkossakin mukaan lastensuojelun kehittämiseen. Opinnäytetyön tutkimusten pohjalta saimme tehtyä muutoksia yksikön itsenäistymisyöskentelyyn sekä ryhmä että yksilö tasolla. Toivottavasti ne nuoret, jotka itsenäistyvät näiden muutosten jälkeen kokisivat omien jalkojensa kantavan paremmin itsenäistyessään, jotta muutoksilla joita teimme itsenäistymisyöskentelyyn, olisi heidän itsenäistymiseensä positiivinen vaikutus. Saimme kolmannen työpajan ja haastatteluiden jälkeen yhdeltä nuorelta kirjallisen palautteen. Palautteen perusteella tämän opinnäytetyön merkitys ja tarve oli suuri. Palaute kiteyttää sen, että työllämme on ollut suuri merkitys nyt ja tulevaisuudessa.

Kansio oli tosi hyvä, siellä oli aika lailla kaikki mitä itsenäistyvä tarvii. Myös läheiset keille olen sen näyttänyt ovat tykänneet ja pitäneet arvokkaana ja tärkeänä. Aijon säilyttää kansion ja antaa joskus omille lapsilleni tai veljelle kun aika saapuu. Kiitos kun sain sen ja muutenkin kiitos kaikesta.

7.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Nuorten itsenäistyminen lastensuojelulaitoksesta tulee varmasti olemaan jatkossakin tutkimusten aiheena sosiaalialalla. Tätä ajatusta tukee muun muassa tuleva muutos jälkihuollon ikärajan nostamisessa ja lastensuojelulain jatkuvassa muuttumisessa. Minkälaisilla keinoilla sijaishuollon päättymistä ja nuoren siirtymistä jälkihuollon piiriin/ muuttoa omilleen voitaisiin muuttaa joustavammaksi? Jokainen sosiaalitoimi määrittää hieman eri tavalla sitä, kuinka paljon aikaisemmin nuori voi muuttaa sijaishuoltoyksiköstä omilleen ennen kuin täyttää 18 vuotta. Samoin erilaiset tuetut asumisyksiköt määrittävät erikseen ottavatko alle 18 vuotiaita nuoria asumaan yksikköihinsä.

Toinen tutkimusaihe, jota pohdimme omaa opinnäytetyötämme tehdessämme, oli nuorten rahan käyttöön liittyvät asiat, koska niistä olisi mielestämme voinut tehdä kokonaan erillisen opinnäytetyön. Maksuhäiriöt ovat yksi suurimmista haasteista mitä ihmisillä on tänä päivänä. Minkälaisilla keinoilla nuorille pystyttäi-

siin opettamaan rahan käyttöä lastensuojeluyksiköissä paremmin, jotta nuoret eivät menettäisi luottotietojaan eivätkä olisi heti 18 vuotta täytettyään veloissa? Minkälaisia keinoja siihen olisi mahdollista löytää ja miten aikuiset pystyisivät tukemaan nuoria paremmin näissä asioissa?

LÄHTEET

Antonovsky, A. 1979. Health, stress and coping. 5. printing. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Antonovsky, A. 1988. Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well. 2. printing. San Fransisco: Jossey- Bass Publishers.

Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen. Talentum Media Oy. Baltoprint. Liettua.

Arjessa Oy. Erityislaitospalvelut. Luettu 21.9.2019 https://www.arjessa.fi/palvelumme/lastensuojelun_laitospalvelut/erityislaitospalvelut

Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: WSOY

Dixon, Jo & Wade, Jim & Byford, Sarah & Weatherly, Helen & Lee, Jenny 2006: Young People Leaving Care: A Study of Costs and Outcomes. University of York. Luettu 19.9.2019. <https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/leaving.pdf>

Dorren, R., Emond, R., McIntosh, I. & Punch, S. 2014. Tie nuoren sydämeen.. Käy vatsan kautta. Ruoan terapeutinen merkitys lasten ja nuorten hoidossa. Tampere: PT-kustannus.

Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. N.d. Luettu 17.2.2019. <https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>

Familiar Oy. Lastensuojelupalvelut. Vaativa laitoshoido. Luettu 20.9.2019 <https://www.familiar.fi/palvelut>

Feldman, A. ja Väkiparta, J. 2006. Life management. Hallitse itse elämäsi. Helsinki: WSOY.

Heino T., Eronen T., Kataja K., Kestilä L., Känkkänen P., Paananen R., Pösö T. & Raunio A. P. 2013. Suojassa, syrjässä, selvinneenä - huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus Oy

Hoikkala, S. 2016. Havaintoja jälkihuoltoon koskevasta kokemuksesta ja tutkimustiedosta. Teoksessa: Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ja kirjoittajat

Huotari, Rauni (2010). Omillaan toimeentuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Sosiaalityön Pro gradu-tutkielma. Luettu 12.9.2019. https://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110014/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf

Jääskinen, A-M. & Pelliccioni, S. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunteiden tukeminen. Helsinki: Lasten keskus ja kirjapaja oy.

Kananoja, Aulikki & Lavikainen, Marjo & Oranen, Mikko (2013) Toimiva lastensuojelu - selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 11.9.2019. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf

Kajantie, E., Hovi, P., Eriksson, J., Laivuori, H., Andesson, S. & Räikkönen, K. 2013. Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa? Teoksessa Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus Oy

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Juvenes print.

Kelttikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. Helsinki: WSOY.

Kelttikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.

Kemppainen, P. & Rouvinen-Kemppainen, K. 1998. Tee jotakin toisin – toiminnallinen elämänhallinta. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy

Kokemusasiantuntijat lastensuojelussa. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 2.2.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/toimijat/kokemusasiantuntijat-lastensuojelussa>

Kouuterveyskysely 2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2019 Luettuu 26.9.2019. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset?alue_0=87869&mittarit_0=200138&mittarit_1=200101&mittarit_2=199385&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161123#

Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere. Vastapaino

Kuula, A. 2006. Toimintatutkimus. Luku 5.4. kokonaisuudesta Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 27.8.2019 <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Kytkysopimukset. Puhelin- ja laajakaistaliittymät. Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2018. Luettu 18.9.2019 <https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Ostaminen-myyminen-ja-sopimukset/puhelin--ja-laajakaistaliittymat/kytkysopimus/>

Känkänen, Päivi & Laaksonen, Sari (2006) Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Luettu 4.9.2019. https://thl.fi/documents/647345/1832874/Loppuraportti_Selvitys+sijaishuollon+ja+j%C3%A4lkihuollon+nykytilasta+ja+kehitt%C3%A4mistarpeista_2006.pdf/65384afe-1b57-4e93-a1e6-ccdcad5eafdd

Laaksonen, S. (toim.). 2004. Jälkihuolto-opas. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Tavoitteet, teot ja tulokset. Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta Nuora

Lastensuojelulaitokset. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 27.8.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>

Lastensuojelulain muutos ehdotus. Lakialoite LA 86/2018 vp. Helsinki 2018. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Documents/LA_86+2018.pdf

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lipponen, K., Litovaara, A., Katajainen, A. 2016. Voimaa. Hyvän elämän polku. 1.painos. Helsinki: Duodecim.

London Borough of Hackney 2018. Care Leavers Information Booklet. Luettu 10.5.2019.

Lyytikäinen L. 2017. "Kuka pärjää ja kuka ei? Nuorten itsenäistymisen tukeminen sijaishuollossa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Järjestö- ja nuorisotyön koulutusohjelma, Ylempi amk-tutkinto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705239589>

Martikainen, L. 2009. Kaaosta vai hallintaa. Nuoren aikuisen elämän haasteet. Suomi: UNIPres

Mitä on lastensuojelu. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 1.2.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, T. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Tampere: THL

Myllyniemi, Sami (2016) Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Määttä, K. 2007. Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki. Gummerus kirjapaino Oy

Nuorten päivä. Lastensuojelun keskusliitto. 2019. Luettu 27.8.2019. <https://www.lastensuojelupaivat.fi/nuorten-paiva/>

Nuorten terveystapatutkimus 2019. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen. Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki.

Nuorten ystävät. Sijaishuollon erityisyksiköt. Luettu 21.9.2019 https://www.nuortenystavat.fi/yksikot/sijaishuollon_erytyisyksikot

Osamaksu. Maksutavan valinta. Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2018. Luettu 18.9.2019 <https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/laskutustavat/>

Paaso, K. 2018. Merkityksellisiä polkuja – tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä. Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Lisensiaatintutkimus. Luettu 12.9.2019. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b03eaff1-9ae5-4435-955d-8a3ebf61d82e>

Payne, M. 2014. Fourth edition. Modern social work theory. Wales, Great Britain: Macmillan Pres LTD. Creative print and desing.

Peura-Kapanen, L. 2013. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 4/2013. Nuorten itsenäistyminen edellyttää talousosaamista. Luettu 5.9.2019. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html

Pesäpuu ry. Kokemusasiantuntijaverkostot. Luettu 20.9.2019 <https://pesapu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/verkostot/>

Pukkio, S. 2016. Jälkihuollon prosessit. Teoksessa: Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ja kirjoittajat

Pukkio, S. & Hoikkala, S. 2016. Jälkihuolto kasvun ja kehityksen tukena. Teoksessa: Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ja kirjoittajat

Pölkki, P. 2008. Uusi mahdollisuus: Millaista aikuisen tukea sijaishuollossa oleva nuori tarvitsee identiteetilleen? Teoksessa: Anja-Riitta Lahikainen, Raija-Leena Pu- namäki & Tuula Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY

Rantanen, M. Tunnelmamuotoilu. 2016. Liettua: Balto print.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. Monisäikeinen perhetyö. 2010. 1.painos. Helsinki: WSOYpro Oy

Räty, T. Lastensuojelulaki, Käytäntö ja soveltaminen. 2015. 3. uudistettu painos. Helsinki. Edita

Savolainen N. 2016. Nuorten osallisuus itsenäistymis-suunnitelman kehittämisessä lastensuojelun erityisyksiköissä. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja rikosseuraamusalan johtaminen ja kehittäminen YAMK. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016112817965>

Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. 1.painos. Helsinki: Duodecim.

Sinkkonen, J. Nuoruusikä. Miten lapsesta tulee nuori aikuinen? 2012. Helsinki: WSOY

Sivistystoimen työkalupakki palvelumuotoiluun. Espoon kaupunki. 2013. Luettu 15.2.2019. https://designresearch.aalto.fi/groups/encore/wp-content/uploads/2013/11/Sivistystoimen_tyokalupakki_palvelumuotoiluun2.pdf

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN RAPORTTEJA JA MUISTIOITA 2019:43. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmä.

Stein, M. 2005. Resilience and young people leaving care. Overcoming the odds. Joseph Rowntree Foundation. University of York. Luettu 13.9.2019. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935369x.pdf>

Suomen asiakastieto 2019. Moni maksuhäiriö olisi vältettävissä. Suomen Asiakastieto ja Nuorten Akatemia rakentavat vertaistukimallin ongelmien ennakkointiin. Tiedote 24.4.2019. Luettu 5.9.2019. <https://www.asiakastieto.fi/omatieto/fi/artikkelit/20190424120000>

Suomen mielenterveyseura ry. Mikä on resilienssi? Luettu 13.9.2019. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/sairastuminen-voi-olla-kriisi/mit%C3%A4-resilienssi>

Suomen mielenterveys ry. Psykkinen hyvinvointi on menestystekijä. Luettu 21.9.2019 <https://mieli.fi/fi/vaikuttaminen/vaikuttaminen-mielenterveyteen>

Tasna ry, Tampereen seudun nuorisoyhdistykset. Luettu 20.6.2019. <http://www.tasna.fi/tuettu-asuminen/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. Jälkihuolto. 2019. Luettu 4.9.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jal-kihuolto>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelulaitokset. 2019. Luettu 27.8.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>

THL: Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Sisältö Oranen, M. Nuorten ystävät. 2019. Luettu 30.10.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Tilastoraportti 23/2019. Lastensuojelu 2018. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

The Children's Commissioner's Office, 2017. Luettu 11.5.2019 <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/help-at-hand/leaving-care-your-rights/>.

Tuomi, J & Sarajärvi, A, Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 2018. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi

Turunen, Kari E. 2005. Ikävaiheiden kriisit. Atena Kustannus Oy. Juva: WS Bookwell Oy.

Törrönen, Maritta. 2002. Elämää huostaanoton jälkeen – lastenkodissa. Teoksessa J.P. Roos (toim.) Huostaanottokirja. Nurmisaari, Turku, Design.

Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu. 2012. Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Luettu 4.9.2019. https://www.sos-lapsikyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/vertaistutkimus-SOS-Lapsikyla.pdf

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta 2014: Young People Leaving Care: Participatory Research to Improve Child Welfare Practices and the Rights of Children and Young People. Australian Social Work. Luettu 9.9.2019. <file:///Users/Riikka/Downloads/YoungPeopleLeavingCareParticipatoryResearchtoImproveChildWelfarePracticesandtheRightsofChildrenandYoungPeople.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Kutsu kokemusasiantuntijatyöpajaan

Tervetuloa

Kokemusasiantuntijaksi

Miten meillä meni sun mielestä?

Tähän kysymykseen olisi tarkoitus etsiä vastauksia kokemusasiantuntijaryhmässämme huhtikuussa.

Olemme tekemässä opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena olisi kehittää yksikön itsenäistymistyöskentelyä teidän yksiköstä itsenäistyneiden nuorten kanssa.

Mihin asioihin yksikössä oltaisiin voitu keskittyä enemmän ennen täysi-ikäistymistä? Mitä asioita jäi käsittelemättä itsenäistyvien nuorten ryhmässä tai mitä asioita olisi pitänyt käsitellä paremmin? Mitkä asiat ryhmässä tai yksikössä auttoi sinua oman elämän alussa?

Suunnitelmana olisi tavata ruuan, limun, tuttujen kasvojen, suunnittelun ja kehittämisen merkeissä [REDACTED] avopalveluiden toimistolla [REDACTED] osoitteessa [REDACTED]

Tapaamiset:

4.4.2019 torstaina klo 16.30

11.4.2019 torstaina klo 16.30

Terveisin Henna ja Riikka

Ilmoitathan pääsetkö mukaan.

Riikka 040 [REDACTED]

Liite 2. Ryhmätapaamisten runko

KOKEMUSASIAANTUNTIJARYHMIEN RUNGOT			
	4.4.2019	11.4.2019	4.9.2019
	AIHE: Virittäytyminen. Millaista yksiköstä oli itsenäistyä? Mitä asioita käsiteltiin ja mitä niistä jäi käteen? Laitostumisen haasteet itsenäistymisessä?	AIHE: Miten itsenäistymiseen liittyviä asioita olisi voinut harjoitella paremmin? Elämänhallinta; mitä se on ja miten elämänhallinnan tunnetta voisi tukea paremmin yksiköstä käsin?	AIHE: Tuotosten läpi käynti ja pohdinta onko niissä vielä jotain muutettavaa ja onko kaikki tärkeät asiat nostettu esille.
16.30	Ruokaa ja valokuvien ihailua. Tunnelmaan virittäytymistä	Ruokaa ja virittäytymistä. Katsellaan valokuvat vielä uudelleen ja jaetaan valokuvat nuorille itselleen. Mitä tunteita itsenäistymisen aiheutti?	Ruuan valmistelu, syöminen ja kuulumisten vaihto
17.15	Kahoot: Itsenäistyminen	Elämänhallinta; mitä se on? Mikä on riittävää elämänhallintaa? Answer garden: Mitkä asiat tukevat hyvää elämänhallintaa?	Tutustuminen itsenäistymiskansioon ja tehtävien pilotointi.
17.45	Millaista yksiköstä itsenäistyminen oli? Jäikö kokonaan joku aihe käsittelemättä? Laitostumisen haasteet? Kerrataan mitä aiheita ryhmässä käytiin. Keskustelua.	Ideariiheä ideakartan avulla; MITEN itsenäistymistä ja elämänhallintaa voitaisiin harjoitella paremmin ennen itsenäistymistä? Pohditaan mitä aiheita itsenäistyvien ryhmään voisi lisätä?	Keskustelua mitä asioita nuorille tulee mieleen siitä, mitä voisi vielä muuttaa kansiossa/ puuttuuko nuorten mielestä kansiossa jotakin oleellista.
18.30	Answer garden: Mitkä asiat ovat tärkeitä itsenäistymiseen liittyen? Keskustelua.	Karttojen valmistuttua kahvia ja keksejä.	Palautteen kerääminen: Millainen kokemus oli osallistuminen kehittämiseen? Jatkossa jos mahdollisuus tulisi osallistua vastaavaan, mitä mieltä olisi?

Itsenäistyvien nuorten ryhmän runko

1. Virittäytyminen

- Tutustumista ja ryhmän suunnittelua yhdessä. Missä itsenäistymisen vaiheessa kukin on menossa?
- Ryhmän säännöt
- Monisteet; hyvistä valinnoista ja omista arvoista

2. Ruoka

- Terveellinen ja tasapainoinen ruokavalio
- Pakastimen käyttö, säilöminen, kustannuksissa säästäminen, einekset
- Kuivakaapin vaiot –moniste
- Oman ruokalistan tekeminen kolmelle ensimmäiselle päivälle uudessa kodissa ja ostoslistan tekeminen.

Kotiläksyksi ruokapäiväkirjan tekeminen kolmelta päivältä ja läpikäynti omaohjaajan kanssa.

3. Oma koti ja sen hoito

- Bakteriasiaa, vaatehuolto ja oman kodin siivousohje
- Asunnosta huolehtiminen –moniste
- Oman tulevan kodin kriteerit –listan teko ja asunnon etsijän muistilista.
- Miten asuntoa etsitään? Vuokralaisen oikeudet ja velvollisuudet
- Vaali ja arvosta omaa kotiasi. Mitä se voisi tarkoittaa? Asunnosta huolehtiminen –moniste.
- Muuttajan muistilista –moniste
- Vakuutukset, sähkö sopimus ja muut asumisen kulut

Kotiläksyksi kattavan listan tekeminen mitä tuleva koti tulee tarvitsemaan (pesuaineista ja lakanoista, sohvaan). Ostoslistan läpikäynti omaohjaajan kanssa.

4. Terveys

- Mitä ovat terveelliset elämäntavat? Liikunta, uni, lepo ja vuorokausirytmii.
- Elämänhallinta kuntoon –moniste
- Terveys ja sairaus –moniste; perusterveydenhuolto, hammashuolto ja lääkekaapin tärkeimmät lista.
- Sukupuolitaudit ja ehkäisy
- Päihteet; päihteiden vaikutus mielenterveyteen ja jaksamiseen. Saatavilla olevat palvelut.
- Seksuaalinen häirintä- ja huolehdi turvallisuudestasi monisteet

Kotiläksynä: Opi pitämään itsestäsi huolta –moniste omaohjaajan kanssa.

5. Raha-asiat

- Pankkikortti ja pankkitunnukset.
- Laskujen maksaminen, onko tuttua? Jos lasku jää maksamatta.
- Verokortti
- Raha puhuu -moniste
- Erilaiset kelan tuet ja niiden hakeminen
- Maksuhäiriömerkintä, luottotiedot, säästäminen, lainaaminen ja pikavipit

Kotiläksyksi kuukausibudjetin tekeminen itsenäistymisen ensimmäiselle kuukaudelle omaohjaajan kanssa.

6. Homma haltuun

- Passi ja henkilökortti
- Virastoasiointit ja täysi-ikäisen oikeudet ja velvollisuudet
- Työnhakutaidot; työhaastatteluun valmistautuminen -moniste
- Kesätyösuunnitelmat? CV
- Jälkihuolto-oikeus
- Unelmat ja haaveet -moniste
-

Kotiläksynä: Tunnista ajattelutapasi -moniste omaohjaajan kanssa

7. Ole hyvä itsellesi

- Millainen on hyvä itsetunto? Omat vahvuudet ja heikkoudet.
- Jämäkkyys
- Minä olen? -moniste ja millainen sinä olet? -moniste
- Minun selviytymiskeinoni -moniste
- Huolehdi akuistasi -moniste
- Millainen on hyvä ystävä? Ystävyys -moniste

Kotiläksyksi: Minun voimavarani -moniste omaohjaajan kanssa.

8. Ryhmän päättäminen

- Yhdessä sovittu kiva tekeminen

Liite 4. Osa kirjallisuuskatsauksen taulukosta

Teos	Tavoite	Teoria	Aineisto	Keskeiset tulokset
<p>Savolainen N. 2016</p> <p>Nuorten osallisuus itsenäistymis-suunnitelman kehittämisessä lastensuojelun erityisyksiköissä YAMK-opinnäytetyö</p>	<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli osallistaa nuoria ja saada heidän äänet kuuluviin itsenäistymis-suunnitelman kehittämisessä lastensuojelun erityisyksiköissä</p>	<p>Teoria pohjana käytettiin nuoruutta elämänvaiheena, itsenäistymis-prosessia sekä osallisuutta ja sen merkitystä.</p>	<p>Tutkija haastatteli 7 nuorta fokusryhmähaastattelulla kahdella eri kerralla. Nuoret oli jaettu kahteen ryhmään eli kukaan ei osallistunut molempiin haastattelu kertoihin.</p>	<p>Tutkimustuloksissa on havaittavissa, että yksikössä edelleen asuvien nuorten ja jo itsenäistyneiden nuorten kokemukset ja näkemykset asioista eroavat toisistaan. Jo itsenäistyneet nuoret katsovat laitosten elämää hyvin erilaisesta näkökulmasta kuin laitoksessa vielä asuvat.</p>
<p>Lyytikäinen L. 2017</p> <p>"Kuka pärjää ja kuka ei? Nuorten itsenäistymisen tukeminen sijaishuollossa. YAMK-opinnäytetyö"</p>	<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli kehittää lastensuojelulain mukaisen itsenäistymis-päädyn toimintatapoja paremmiksi. Tutkimuksessa haastateltiin itsenäistymispäädystä asuneita nuoria kerättiin heiltä kokemuksia.</p>	<p>Teoria pohjaa tutkija on lähentynyt Minä-käsityksen sekä itsetunnon kautta nuorten syrjäytymisen estämiseksi. Tutkija käytti työnsä teoreettisena pohjana myös Albert Banduran sosiallis-kognitiivista teoriaa.</p>	<p>Aineiston tutkija keräsi syvähaastattelle-malla 5 nuorta (3 kasvotusten ja 2 puhelimitse). Sen lisäksi tutkijalla oli edellisestä yksikön nuorten kanssa pidetystä kehittämispäivästä materiaalia. Kolmantena materiaalina oli tutkijan joka päiväisestä työstä saama aineisto.</p>	<p>Tutkimuksessa rahankäytön opettelu perusteellisesti nousi hyvin tärkeäksi asiaksi nuorilla. Nuoret myös toivat esiin, että puoli vuotta on liian lyhyt aika opetella itsenäistymiseen liittyviä asioita ja asua itsenäistymispäädystä.</p>